

Grupul Analitic pentru Justiția Penală
Fundația Soros – Moldova

Cercetare cu privire la instituția reținerii în Republica Moldova

Olimpia GRIBINCEA

Nadejda HRIPTIEVSCHI

Vasile ROTARU

Mihaela VIDAICU

Victor ZAHARIA

CARTIER

Editura Cartier, SRL, str. București, nr. 68, Chișinău, MD2012.

Tel./fax: 24 05 87, tel.: 24 01 95. E-mail: cartier@cartier.md

www.cartier.md

Cărțile CARTIER pot fi procurate în toate librăriile bune din România și Republica Moldova.

LIBRĂRIILE CARTIER

Casa Cărții, bd. Mircea cel Bătrân, nr. 9, Chișinău. Tel./fax: 34 64 61. E-mail: casacartii@cartier.md

Librăria din Centru, bd. Ștefan cel Mare, nr. 126, Chișinău. Tel./fax: 21 42 03. E-mail: librariadincentru@cartier.md

Librăria din Hol, str. București, nr. 68, Chișinău. Tel.: 24 10 00. E-mail: librariadinhol@cartier.md

Librăria 9, str. Pușkin, nr. 9, Chișinău. Tel.: 22 37 83. E-mail: libraria9@cartier.md

Editor: Gheorghe Erizanu

Lector: Em. Galaicu-Păun

Coperta: Vitalie Coroban

Design/tehnoredactare: Sergiu Fusa

Prepress: Editura Cartier

Tipărită la Bons Offices (nr. 362)

Olimpia Gribincea, Nadejda Hriptievski, Vasile Rotaru

Cercetare cu privire la instituția reținerii în Republica Moldova

Ediția I, iunie 2011

© Fundația Soros-Moldova, 2011.

Această ediție a apărut într-un tiraj de 300 de exemplare. Toate drepturile rezervate.

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

Cercetare cu privire la instituția reținerii în Republica Moldova / Olimpia Gribincea, Nadejda Hriptievski, Vasile Rotaru [et al.]. – Ch. : Cartier, 2011 (Tipogr. „Bons Offices” SRL). – 36 p. – (Cartier juridic).

300 ex.

ISBN 978-9975-79-686-6.

343.12(478)

C 35

Grupul Analitic pentru Justiția Penală

Fundația Soros - Moldova

Cercetare cu privire la instituția reținerii în Republica Moldova

Olimpia Gribincea

Nadejda Hriptievschi

Vasile Rotaru

Mihaela Vidaicu

Victor Zaharia

CARTIER

Cuprins

1. Cuvânt-înainte	3
2. Generalități.....	5
3. Scopul și motivele reținerii.....	10
4. Autoritățile împuternicite să rețină persoana	12
5. Drepturile persoanei reținute.....	14
5.1. Explicarea drepturilor persoanei reținute.....	14
5.2. Dreptul de a comunica cu rudele/de a anunța consulatul	15
5.3. Dreptul la interpret.....	16
5.4. Dreptul la tăcere	17
5.5. Dreptul la asistență medicală	18
5.6. Dreptul de a nu fi supus torturii, tratamentului inuman sau degradant.....	19
6. Dreptul la asistență juridică în timpul reținerii	22
6.1. Când persoana reținută se întâlnește cu avocatul pentru prima dată?	23
6.2. Care sunt împuternicirile avocatului în timpul reținerii?	24
6.3. Care sunt impedimentele unei apărări eficiente în cadrul reținerii?	26
7. Durata reținerii	27
8. Contestarea reținerii.....	29
9. Dreptul de a obține compensații pentru reținerea ilegală	30
10. Concluzii și recomandări.....	31

1. Cuvânt-înainte

Din practicile cotidiene:

Relatările unei persoane reținute, căreia ulterior i s-a aplicat arestarea preventivă

(leziuni corporale grave)

„La raion, m-au dus într-un cabinet. Am stat singur vreo jumătate de oră. Au intrat unul câte unul vreo trei, pe urmă încă doi polițiști, apoi încă trei. M-au așezat în centru. Unul din polițiști, cred că cel mai mare, a început a întreba. De câteva ori m-au pălit ca pe un prost peste cap. Semnam totul, numai să nu mă bată. După asta, m-au adus la „KPZ”. M-au dezbrăcat. Nu era nimeni în cameră, pe urmă a mai venit un băietan. Apă de băut era din cran (curgea încet). Mâncare ne dădea așa ca să nu murim de foame. Ziua a doua nu mi-au făcut nimic. Noaptea nu m-au deranjat.

Pe urmă m-au dus la procuror. Avocatul de stat era acolo. Procurorul a întrebat: „cum de-i teafăr, băieți? Voi lucrați rău”. Vreun ceas m-au întrebat. Procurorul întreba, avocatul înainte de asta mi-a spus să zic ori „Da” ori „Nu”.

Ziua a treia m-au adus la judecată. M-au întrebat părerea. Avocatul a zis doar că nu este de acord cu arestul, și mai mult nimic. Avocatul avea doar „borseta” cu el. Părea că vrea să scape mai repede de mine. Cred că avocatul cu procurorul sunt prieteni. Cu avocatul mă văd numai la procuror și acum la judecată. Bani de la mine nu a cerut.

Chiar dacă la „IVS, KPZ”, cum se spune, m-au bătut, nu am cerut medic. Organismul singur trebuie să se vindece. WC-ul era murdar. Pretenții nu aveam, nici nu știam că se poate, dar mă și temeam de bătaie.

După arest am mai stat o lună, apoi m-au adus la „SIZO”. Aici e mai bine. Am 6 luni de când stau. Acum am mai discutat cu lumea și fac singur toate plângerile.

Prezenta cercetare are drept obiective determinarea următoarelor aspecte:

- Este instituția reținerii utilizată în mod abuziv?
- Cât durează reținerea și ce se întâmplă în perioada reținerii?
- Sunt respectate pe perioada reținerii drepturile persoanei reținute?

Cercetarea a fost inițiată de Fundația Soros-Moldova în cadrul programului de justiție penală. Cercetarea a fost efectuată de către membrii Grupului Analitic pentru Justiția Penală în colaborare cu programul de drept. Fundația Soros-Moldova a lansat un program de cercetări în domeniul sistemului justiției penale, efectuând o evaluare a sistemului de justiție penală în 2008-2009, inclusiv un sondaj de opinie privind actorii sistemului de justiție penală, urmat de studiul de victimizare din 2010 și cercetarea actuală. Scopul programului de drept al Fundației constă în sensibilizarea actorilor justiției penale asupra problemelor existente în sistem, stabilirea acestora și inițierea unui dialog cu actorii justiției penale în vederea depășirii problemelor identificate. În termen lung, Programul de Drept al Fundației speră să trezească interesul actorilor sistemului justiției penale și al politicienilor din țară pentru valorificarea cercetărilor socio-juridice în vederea elaborării unor politici publice în domeniul justiției penale.

Metodologia cercetării a inclus următoarele aspecte:

- Revizuirea literaturii privind acest subiect,
- Analiza juridică a instituției reținerii,
- Analiza datelor statistice referitoare la instituția reținerii,
- Analiza datelor studiului de victimizare din 2010,
- Interviu calitativ cu actorii justiției penale (ofițeri de urmărire penală, procurori, avocați și judecători) și persoanele aflate în arest preventiv, anterior reținute.

2. Generalități

Definiția reținerii:

Reținerea este măsura luată de organul competent de a priva de libertate o persoană pe un termen de până la 72 de ore (art. 6 p. 40 al Codului de procedură penală al Republicii Moldova, *în continuare CPP*). Reținerea reprezintă o privare de libertate a unei persoane, pe o perioadă scurtă de timp, care se aplică până la luarea deciziei cu privire la aplicarea măsurii preventive sau a deciziei cu privire la aplicarea unei sancțiuni sau a altor măsuri prevăzute de lege (de ex. expulzarea străinilor). Se consideră privare de libertate orice situație în care o persoană nu poate să se deplaseze liber fie din cauză că i-a fost aplicată forța în acest sens (de ex. închiderea într-o celulă etc.), fie datorită unei obligații legale de a se supune unor indicații făcute de un agent al legii (de ex. ordonarea de către un polițist de a nu părăsi un loc sau de a merge într-un loc anume).

Art.166 CPP prevede:

- (1) Organul de urmărire penală are dreptul să rețină persoana, dacă există o bănuială rezonabilă privind săvârșirea unei infracțiuni pentru care legea prevede pedeapsa cu închisoarea pe un termen de un an, numai în cazurile:
 - 1) dacă aceasta a fost prinsă în flagrant delict;
 - 2) dacă martorul ocular, inclusiv victima, indică direct că anume această persoană a săvârșit infracțiunea;
 - 3) dacă pe corpul sau pe hainele persoanei, la domiciliul ei ori în unitatea de transport, sunt descoperite urme evidente ale infracțiunii.
- (2) În alte circumstanțe care servesc temei pentru o bănuială rezonabilă că o persoană a săvârșit infracțiunea, aceasta poate fi reținută numai dacă a încercat să se ascundă sau dacă nu are loc de trai permanent ori nu i s-a putut constata identitatea.
- (3) Reținerea persoanei bănuite poate fi dispusă și dacă există temeiuri rezonabile de a presupune că aceasta se va sustrage de la urmărirea penală, va împiedica aflarea adevărului sau va săvârși alte infracțiuni.
- (4) Reținerea unei persoane mature în temeiurile prevăzute la alin. (1) poate avea loc până la înregistrarea infracțiunii în modul stabilit de lege. Înregistrarea infracțiunii se efectuează imediat, dar nu mai târziu de 3 ore de la momentul aducerii persoanei reținute la organul de urmărire penală, iar în cazul în care fapta pentru care persoana a fost reținută nu este înregistrată în mod corespunzător, persoana se eliberează imediat, cu excepția prevăzută la art. 273 alin. (1) pct. 2)¹.

În cazul unei contravenții, art. 433 alin. 1 al Codului contravențional prevede că reținerea, care constă în limitarea de scurtă durată a libertății persoanei fizice, se aplică în cazurile: a) contravențiilor

¹ Comandanții de nave maritime sau de aeronave, în cazul săvârșirii unor infracțiuni la bordul acestora în afara porturilor sau a aeroporturilor, pot efectua percheziții corporale ale făptuitorului și pot verifica lucrurile pe care acesta le deține, pot reține făptuitorul până la revenirea navei în port sau aeroport pentru a fi predate procurorului. În cazul când nava sau aeronava se află în port (aeroport), competența de a efectua aceste acțiuni de constatare îi revine organului de urmărire penală teritorial sau special.

flagrante pentru care prezentul cod prevede sancțiunea arestului contravențional; b) imposibilității identificării persoanei în a cărei privință este pornit proces contravențional dacă au fost epuizate toate măsurile de identificare; c) contravențiilor pasibile, conform prezentului cod, de aplicarea măsurii de siguranță a expulzării.

Cine poate fi reținut

Conform legislației actuale, poate fi reținută orice persoană bănuită de săvârșirea unei infracțiuni sau contravenții doar dacă sunt întrunite condițiile prevăzute de lege. Articolul 165 alin. 2 al CPP enumeră cine poate fi supus reținerii penale. Astfel, pot fi reținute (1) persoanele bănuite de săvârșirea unei infracțiuni pentru care legea prevede pedeapsa cu închisoare pe un termen mai mare de un an; (2) învinutul, inculpatul care încalcă condițiile măsurilor preventive neprivative de libertate, luate în privința lui, precum și ordonanța de protecție în cazul violenței în familie, dacă infracțiunea se pedepsește cu închisoare; și (3) condamnații în privința cărora au fost adoptate hotărâri de anulare a condamnării cu suspendarea condiționată a executării pedepsei sau de anulare a liberării condiționate de pedeapsă înainte de termen. Art.172 CPP, care reglementa procedura reținerii persoanelor din categoria a treia (condamnații), a fost abrogat,² în esență reținerea acestora nefiind posibilă pentru motivele indicate.

Codul contravențional nu enumeră categoriile de persoane care pot fi reținute, însă din sensul art. 433 reiese că poate fi reținută doar persoana în privința căreia există o bănuială rezonabilă că a fost comisă o contravenție, deși codul nu utilizează termenul de „bănuială rezonabilă”. Din art. 433 al Codului contravențional reiese că dacă nu este vorba de contravenții flagrante sau pasibile de expulzare, o persoană poate fi reținută pentru identificarea acesteia doar dacă în privința ei a fost pornit proces contravențional. Nu suntem siguri dacă această normă poate fi aplicată în practică. În procedura penală o persoană poate fi reținută pentru o bănuială rezonabilă că a săvârșit infracțiunea, dacă nu i s-a putut constata identitatea. Din formularea normei contravenționale reiese că testul sau cerințele pentru reținerea unei persoane în cadrul procedurii contravenționale sunt mai dure decât cele din procedura penală. Considerăm că o persoană ar putea fi reținută și în procedura contravențională pentru o bănuială rezonabilă că a comis o contravenție dacă nu i s-a stabilit identitatea, fără a fi necesar să fi fost pornit procesul contravențional până la aceasta. Esențial este ca procedura să fie respectată și asigurate toate drepturile persoanei reținute.

Minorii care au atins vârsta de răspundere penală³ pot fi reținuți penal numai dacă sunt bănuți de săvârșirea unei infracțiuni grave cu aplicarea violenței, deosebit de grave sau excepțional de grave⁴. Despre reținerea minorului se înștiințează imediat procurorul și părinții sau alți reprezentanți legali ai minorului⁵. Deoarece nu pot fi trași la răspundere contravențională, minorii care la momentul comiterii contravenției nu au împlinit vârsta de 16 ani nu pot fi reținuți contravențional. În cazul bănuirii unui minor cu vârsta de la 16 până la 18 ani de comiterea unei contravenții, acesta poate fi reținut doar pentru săvârșirea faptelor prevăzute la art. 228-245 și la art. 263-311 ale Codului contravențional,⁶ cu condiția că sunt întrunite celelalte condiții prevăzute de Codul contravențional.

² Legea nr. 264 din 28 iulie 2006.

³ A se vedea art. 21 al Codului penal.

⁴ A se vedea art. 477 alin. (2) al CPP. Potrivit art. 16 al Codului penal, infracțiuni grave se consideră faptele pentru care legea prevede pedeapsa maximă cu închisoare pe un termen de până la 5 ani inclusiv; infracțiunile deosebit de grave se consideră infracțiunile săvârșite cu intenție, pentru care se prevede pedeapsa maximă cu închisoarea pe un termen ce depășește 12 ani, iar infracțiunile excepțional de grave se consideră infracțiunile săvârșite cu intenție pentru care legea penală prevede detenție pe viață.

⁵ A se vedea art. 477 al Codului de procedură penală.

⁶ A se vedea art. 16 al Codului contravențional.

Ofițerii de urmărire penală și procurorii intervievați în cadrul acestei cercetări și-au exprimat îngrijorarea referitor la prevederile de mai sus din CPP, care nu permit reținerea minorilor decât în cazul infracțiunilor grave cu aplicarea violenței, deosebit de grave sau excepțional de grave. În special aceștia au menționat dificultățile cu care se confruntă în cazul minorilor care nu au un loc de trai permanent sau au fost lăsați de părinți fără supraveghere, prinși în flagrant sau la scurt timp după comiterea pretinsei infracțiuni, în raioanele unde nu sunt posibilități de plasare a copiilor respectivi în îngrijirea unor persoane responsabile și, respectiv, evitarea situațiilor când acești copii revin în stradă și sunt nevoiți să comită din nou infracțiuni sau contravenții.

Deși prevederile CPP referitoare la interdicția aplicării instituției reținerii față de minori pentru anumite tipuri de infracțiuni sunt laudabile, pentru aplicarea corectă a acestora este necesară elaborarea unui mecanism, care ar indica cel puțin procedura de aducere a minorului pentru asigurarea formalităților necesare (spre ex. intentarea cauzei, ridicarea bunurilor, contactarea părinților sau a reprezentanților legali, inclusiv plasarea minorului în cazul imposibilității prezentării reprezentantului legal pentru a primi minorul sub supraveghere). Fără existența mecanismului respectiv unic și clar, aplicarea legii are loc în mod haotic, variind de la o localitate la alta, inclusiv cu încălcarea drepturilor minorilor de facto reținuți.

În privința unor persoane reținerea nu poate fi efectuată (de ex. în cazul persoanelor cu imunitate diplomatică) sau poate fi aplicată numai cu respectarea unor condiții. Spre exemplu, art. 27 alin. 2 al Legii cu privire la Serviciul de Protecție și Pază de Stat stabilește că reținerea colaboratorului Serviciului în timpul exercitării obligațiilor de serviciu, aducerea forțată, examinarea corporală și controlul bunurilor lui, precum și al mijloacelor de transport folosite de el, se admit numai în temeiul unei hotărâri judecătorești și în prezența unui reprezentant al Serviciului. La fel, dacă în timpul îndeplinirii obligațiilor de serviciu ofițerul de informații prezintă legitimația sau insigna de serviciu, el nu poate fi reținut, audiat, percheziționat, inclusiv mijlocul lui personal de transport sau cel folosit de el. De asemenea, documentele și obiectele aflate asupra sa nu pot fi ridicate decât în modul stabilit de lege, cu avizul prealabil al Procurorului General și în prezența unui reprezentant al Serviciului, cu excepția cazurilor de infracțiune flagrantă⁷. Sau, potrivit art. 19 alin. 5 al Legii cu privire la statutul judecătorului, judecătorul nu poate fi reținut cu excepția cazurilor de infracțiune flagrantă. Alin. 6 al aceluiași articol prevede că, în cazul bănuirii de comiterea unei contravenții administrative, judecătorul reținut urmează a fi eliberat imediat după identificare.

Numărul persoanelor reținute

În ceea ce privește numărul persoanelor reținute, ofițerii de urmărire penală ai MAI în anul 2009 au reținut cel puțin 3467 de persoane (714 arestate⁸ în cadrul procedurii contravenționale⁹ și 2753 în cadrul procesului penal în baza art. 166 al CPP)¹⁰. Pentru comparație, conform datelor din aceeași sursă, în 2008 au fost reținute cel puțin 4052 de persoane, dintre care 2503 de persoane în baza art.

⁷ A se vedea art. 62 alin. 1 al Legii privind statutul ofițerului de informații și securitate.

⁸ Nu există date oficiale publice despre numărul persoanelor reținute în cadrul procedurii contravenționale, datele respective au fost furnizate de Ministerul Afacerilor Interne, scrisoarea nr. 8/3 PREST-266 din 1 septembrie 2010, răspuns la solicitarea Fundației Soros-Moldova nr.7/496-7/85 din 30 iulie 2010. La solicitare am primit doar datele despre persoanele arestate contravențional. Am inclus numărul respectiv, presupunând că orice persoană arestată contravențional a fost inițial reținută.

⁹ Conform scrisorii menționate la nota 8, în baza art. 174/6 al Codului contravențional, probabil se are în vedere Codul cu privire la contravențiile administrative, în vigoare până la 31 mai 2009.

¹⁰ Scrisoarea nr. 8/3 PREST-266 din 1 septembrie 2010, răspuns la solicitarea Fundației Soros-Moldova nr.7/496-7/85 din 30 iulie 2010. Am inclus termenul „cel puțin”, deoarece nu dispunem de numărul total de persoane reținute în cadrul procedurii contravenționale. De asemenea, ținem să notăm că aceste date sunt doar datele oficiale, respectiv, numărul real de persoane reținute ar putea fi diferit, după cum concludem mai jos.

166 CPP și 1549 persoane arestate contravențional; în primele 6 luni ale anului 2010 au fost reținute cel puțin 1520 de persoane în baza art. 166 CPP și 43 de persoane arestate contravențional. Din datele respective putem stabili o reducere semnificativă a numărului persoanelor arestate contravențional, probabil în primul rând datorită intrării în vigoare a Codului contravențional la 31 mai 2009. Această constatare a fost confirmată și de procurorii intervievați. În ce privește numărul persoanelor reținute în cadrul procedurii penale, acesta este în creștere în ultimii trei ani.

Datele de mai sus, cu toate carențele menționate, nu reprezintă situația reală în ce privește numărul persoanelor reținute. Conform studiului de victimizare din 2010,¹¹ 13% sau 180000¹² de bărbați și 5% sau 74350¹³ de femei au răspuns că au fost reținute sau chemate la poliție în ultimii 5 ani. Dacă am presupune că numărul reținerilor este mai mult sau mai puțin egal pentru fiecare an, atunci studiul de victimizare ne sugerează că în medie, în ultimii 5 ani, în Republica Moldova au fost reținuți 36000 de bărbați și 14870 de femei. Întrebarea nu a specificat tipul organului de poliție și, respectiv, răspunsul s-ar putea referi la orice tip de colaborator de poliție sau alt organ al statului investit cu funcții de investigare. De asemenea, unele persoane ar fi putut confunda reținerea cu o altă instituție procesuală. În orice caz, datele respective sugerează existența unei discrepanțe reale între numărul reținerilor raportate și numărul real al reținerilor.

Procurorii intervievați pentru cercetarea actuală au recunoscut că nu pot asigura controlul complet asupra tuturor comisariatelor și secțiilor de poliție, deoarece nu se ține nicio evidență strictă a persoanelor care intră și ies din acestea. Respectiv, dacă o persoană este chemată de către organul de poliție și așteaptă ore în șir, procurorul nu are cum să observe astfel de încălcări în cadrul vizitelor de monitorizare a locurilor de detenție.

Mai mult, întrucât actualmente ofițerii de urmărire penală sunt plasați în comisariatele de poliție, aceștia sunt foarte influențați de comisari în ceea ce privește reținerea persoanei în scopul descoperirii a cât mai multe infracțiuni. Poliția operează nu cu probe, ci cu informații. În prezent, procurorului i se atribuie prin lege prea multe obligații pe care fizic nu le poate îndeplini și din acest motiv nu are timp suficient pentru a controla legalitatea reținerii.

Avocații intervievați pentru cercetarea actuală au confirmat continuarea practicilor vechi, deși mai rar, de reținere a persoanelor și eliberarea ulterioară a acestora fără a fi documentate, cât și alte încălcări ale procedurii de reținere, se indică, spre exemplu, o oră greșită în procesul-verbal de reținere, reducând astfel termenul de facto de privare de libertate. Procurorii intervievați și ofițerii de urmărire au recunoscut că anterior existau cazuri de ținere a unei persoane mai mult de trei ore fără a-i fi explicate motivele reținerii, sau reținerea pentru identificare mai mult de 3 ore, practici reduse în ultimul an.

Procedura de eliberare a persoanei reținute, dacă nu a fost înaintat demersul de aplicare a arestării:

După reținerea persoanei, în cadrul procesului penal, art. 174 alin. (3) al CPP prevede cazurile în care persoana reținută urmează a fi eliberată, și anume:

- 1) nu s-au confirmat motivele verosimile de a bănui că persoana reținută a săvârșit infracțiunea;
- 2) lipsesc temeiuri de a priva în continuare persoana de libertate;

¹¹ A se vedea studiul de victimizare, publicat de Fundația Soros-Moldova la 14 decembrie 2010.

¹² 13% calculate din numărul total de 1369184 de bărbați.

¹³ 5% calculate din numărul total de 1486928 de femei.

- 3) organul de urmărire penală a constatat la reținerea persoanei o încălcare esențială a legii;
- 4) a expirat termenul reținerii;
- 5) instanța nu a autorizat arestarea preventivă a persoanei.

Alin. (3) al art. 174 CPP prevede că „la eliberare, persoanei reținute i se înmânează un certificat în care se menționează de către cine a fost reținută, temeiul, locul și timpul reținerii, temeiul și timpul eliberării”.

Prevederi similare se conțin și în art. 436 al Codului contravențional, conform căruia persoana reținută este liberată în cazurile în care:

- a) nu s-au confirmat motivele verosimile de a bănui că aceasta a săvârșit contravenția;
- b) a expirat termenul reținerii;
- c) lipsesc temeiurile de a fi privată în continuare de libertate.

Alin. (3) al art. 436 al Codului contravențional menționează că „la liberare, persoanei reținute i se înmânează copia de pe procesul-verbal în care se menționează de cine și în ce temei a fost reținută, locul și timpul reținerii, temeiul și timpul liberării”.

Atât în procedura penală, cât și în cea contravențională o persoană nu poate fi reținută din nou pe aceleași temeiuri.

În interviurile făcute în cadrul cercetării am constatat că persoanele aduse în secțiile, sectoarele sau comisaratele de poliție pentru identificare nu sunt considerate persoane reținute sau private de libertate, acestea fiind calificate pur și simplu ca „persoanele aduse”. Dacă se stabilește identitatea persoanei și aceasta nu coincide cu cea căutată sau suspectă, persoanele respective sunt eliberate fără a le fi eliberat un certificat sau un proces-verbal de reținere. Astfel, într-un caz, după audiere, cel reținut a fost eliberat și nu a mai văzut polițiștii (a fost reținut pentru o infracțiune săvârșită peste un an în altă localitate). În alt caz, persoanei reținute, după prima audiere, polițiștii i-au spus „*avem datele tale, știm cine ești și, dacă trebuie, te găsim*” (ulterior, la o zi, în alt caz, peste patru zile, persoanele vizate au fost reținute repetat). Rareori persoanele respective sunt indicate în registrul de intrare în instituția respectivă. Deoarece persoanele respective nu primesc niciun document care ar atesta faptul aflării lor în instituția respectivă, acestea sunt lipsite de orice posibilitate de a demonstra aflarea lor în instituția în cauză. Această probă ar putea fi necesară fie pentru justificarea lipsei lor de la serviciu, în familie sau pentru solicitarea unei compensații în cazul privării lor abuzive de libertate.

Coroborarea datelor raportate oficial, a datelor studiului de victimizare și a informației obținute din interviuri ne permite să concluzionăm că mai persistă reținerea nedocumentată a persoanelor, adică utilizarea abuzivă a instituției reținerii de către organele abilitate cu competențe de reținere.

Motivele reținerilor ilegale țin atât de caracterul imperfect al legislației, cât și de modalitatea de apreciere a felului în care își îndeplinesc îndatoririle organele de poliție. Când privește caracterul imperfect al legislației, vom invoca, spre exemplu, lipsa unui mecanism clar referitor la procedura de efectuare a formalităților față de minorii care nu pot fi reținuți; din lit. b) descripția alin. (1) art. 433 al CC, care prevede reținerea doar în cazul în care procesul contravențional a fost pornit; lipsa unor sancțiuni pentru ignorarea cerințelor legii cu privire la eliberarea certificatelor persoanelor reținute și ulterior eliberate. Modalitatea de apreciere a activității colaboratorilor organelor de interne, și anume aprecierea negativă a aplicării reținerii și eliberării ulterioare a persoanelor respective, conduce în mod special la abuzuri la aplicarea reținerii și la apariția unui decalaj între normă și practică. Considerăm necesară cercetarea ulterioară a modelului de rețineri și aprecierea oportunității modificării legislației pentru a reduce numărul de rețineri ilegale. De asemenea considerăm necesară instituirea obligativității înregistrării oricărei persoane care este adusă în orice instituție abilitată cu dreptul de a reține și asigurarea eliberării certificatului privind reținerea conform legii.

3. Scopul și motivele reținerii

În principiu, în funcție de tipul reținerii, scopurile admisibile pot fi diferite. În cadrul unui proces penal acesta este de a aduce persoana suspectată de comiterea unei infracțiuni în fața unei autorități care va decide asupra măsurii preventive¹⁴. Într-un proces contravențional, persoana este reținută în cazul contravențiilor flagrante sau al persoanelor pasibile de a fi expulzate, pentru a fi adusă în fața autorității, care va decide asupra cauzei, sau pentru identificarea persoanei în cazul imposibilității identificării persoanei în a cărei privință este pornit proces contravențional¹⁵.

De fapt, într-un proces penal sau contravențional, reținerea ar trebui să aibă loc doar în cazurile care nu suferă amânare. Acestea pot apărea dacă sunt întrunite, în mod cumulativ, două condiții: (1) necesitatea izolării persoanei din motivul că ea ar putea săvârși alte infracțiuni / contravenții, s-ar putea ascunde sau ar putea împiedica într-un alt mod urmărirea penală/ examinarea cauzei contravenționale și (2) imposibilitatea aplicării imediate (sau luării deciziei privind aplicarea) a măsurilor preventive. În ceea ce privește această ultimă condiție, urmează a fi examinat faptul dacă reținerea a fost necesară pe întreaga perioadă cât a durat. Cu alte cuvinte, deși textul legii nu prevede expres acest lucru, spiritul legii sugerează că odată ce, spre exemplu, acuzarea este gata să meargă la judecătorul de instrucție, ea trebuie să facă acest lucru îndată ce acest lucru este posibil, fără a aștepta expirarea termenului legal de reținere a persoanei.

Astfel, în esență, reținerea este o măsură procesuală de constrângere, care poartă un caracter de prevenire a unui comportament nedorit. Totuși legea nu stabilește clar care este scopul reținerii. De aceea în practică reținerea este folosită de multe ori pentru scopuri care fie că trebuie atinse prin alte mijloace procesuale, fie că sunt chiar ilegale în sine.

Persoanele care au fost intervievate în cadrul acestei cercetări au declarat că, de obicei, înțelegerea scopului reținerii depinde de funcția sau de calitatea pe care o are persoana. Astfel, lucrătorii operativi (polițiștii) care participă la efectuarea reținerii percep reținerea ca o măsură de constrângere sau chiar ca o măsură de pedeapsă (pentru persoanele anterior condamnate) sau ca o metodă de extorcare de bani de la persoanele reținute sau de la rudele acestora. De asemenea, se consideră că reținerea este un mijloc eficient de a lipsi persoana de libertate; de a influența persoana psihic/fizic pentru ca aceasta să-și recunoască vinovăția, inclusiv fapte pe care nu le-a comis; de a îndeplini indicatorii cantitativi de asigurare a descoperirii mai multor infracțiuni (infracțiunea se consideră descoperită dacă a fost semnată fișa lucrătorului operativ și a fost înaintată învinuirea); de a recupera prejudiciul cauzat părții vătămate; sau chiar de a înlăptui o justiție proprie (de ex., măcar 3 zile să fie privat de libertate, chiar dacă ulterior nu va fi arestat).

Prin urmare, scopul lucrătorilor operativi și al ofițerilor de urmărire penală la reținere este diferit. În cazul ofițerilor de urmărire penală, acesta este de a-și ușura propria activitate.

În multe cazuri sunt reținute persoane care nu au la ele un act de identitate, iar ca pretext servește stabilirea identității persoanei. Aparent gravitatea infracțiunii și comiterea anterioară a unor infracțiuni constituie factori care determină reținerea unei persoane.

¹⁴ După cum reiese din art. 166 al CPP.

¹⁵ După cum reiese din art. 433 al Codului contravențional.

Astfel, pe lângă scopurile care pot fi deduse din legislație, în practică reținerea este folosită și în scopul:

- De a înfrânge psihologic o persoană și de a o determina să fie cooperantă cu organul de urmărire penală. Aceasta se obține ușor mai ales dacă persoana este plasată în detenție pentru prima dată.
- De a obține de la reținut informații pe care acesta nu le furnizează în cadrul acțiunilor de urmărire penală.
- De a proteja partea vătămată sau de a o determina să coopereze cu organele de urmărire penală. De multe ori victima, când vede infractorul în libertate, cooperează pentru că se teme și se simte neprotejată.
- De a asigura prezența persoanei acuzate. Acestea de multe ori dispar și organul de urmărire penală nu poate efectua un șir de acțiuni de investigație.

Scopurile indicate mai sus sunt cel mai des invocate. Totuși, în practică reținerea poate fi folosită și în alte scopuri nespecifice acesteia. De exemplu, persoana poate fi reținută pentru a urgenta oferirea unui avocat care acordă asistență juridică garantată de stat și, respectiv, ar permite ofițerului de urmărire penală să efectueze rapid acțiunile procesual-penale decât să aștepte prezentarea unui avocat privat. Asemenea acțiuni sunt abuzive, pentru că implică cheltuieli zadarnice din bugetul de stat pentru avocatul garantat de stat, persoana având bani și, oricum, într-o etapă mai târzie își angajează propriul avocat.

Referitor la calitatea procesului verbal de reținere, persoanele intervievate au spus că acesta lasă de dorit. De regulă, se folosește un formular tipizat care este deja depășit. De obicei, nu sunt indicate temeiurile reținerii, nu este argumentată necesitatea reținerii. De cele mai dese ori în procesele-verbale de reținere sunt indicate următoarele temeiuri: persoana poate să se eschiveze de la urmărirea penală, poate să comită alte infracțiuni, poate să împiedice înfăptuirea justiției sau să distrugă probele sau persoana poate influența părțile.

4. Autoritățile împuternicite să rețină persoana

Legislația Republicii Moldova nu numește, în mod exhaustiv, categoriile de reprezentanți ai statului care pot reține o persoană. Astfel, din sensul prevederilor Legii cu privire la poliție rezultă că orice colaborator al poliției are dreptul de a reține persoane¹⁶. Inițiativa de reținere a unei persoane poate veni atât de la organul de urmărire penală,¹⁷ instanța de judecată,¹⁸ cât și din propria inițiativă.

Potrivit art. 433 alin. 2 al Codului contravențional, în cauzele contravenționale, întocmirea procesului-verbal de reținere poate fi făcută de către colaboratorii de poliție, Serviciul de Grăniceri sau Serviciul Vamal, potrivit competenței materiale acordate de către Codul contravențional. În cauzele penale, întocmirea procesului-verbal cu privire la reținere se face de către ofițerii de urmărire penală¹⁹ din cadrul Ministerului Afacerilor Interne, ai Serviciului Vamal sau ai Centrului pentru Combaterea Crimelor Economice și Corupției²⁰.

În cadrul interviurilor cu judecătorii și avocații, aceștia au declarat că, de obicei, reținerea penală este efectuată de lucrătorii operativi, la indicația organului de urmărire penală. Pentru reținere, în unele cazuri, organul de urmărire penală poate crea grupuri de lucru în care să fie incluși și lucrătorii operativi. Relația dintre lucrătorii operativi, polițiștii de sector și ofițerii de urmărire penală este foarte dificilă, nu este foarte clar cine și pentru ce răspunde și de ce lucrătorii operativi și polițiștii de sector sunt implicați în acțiunile procesuale ce țin de competența ofițerilor de urmărire penală. Ofițerii de urmărire penală rețin, mai des, în cazul în care urmărirea penală este deja pornită.

De obicei, ofițerul de urmărire penală coordonează cu procurorul reținerea unei persoane și procurorul permite sau nu reținerea sau cel puțin informează procurorul imediat după reținere (cel mai des la telefon). Deși coordonarea reținerilor cu procurorii este binevenită (procurorul fiind persoana neutră la momentul reținerii și un „al doilea” nivel care asigură legalitatea reținerii), interpretarea acestei coordonări de procurori pare a fi eronată. Cel puțin procurorii intervievați au menționat că, în mai mult de jumătate din cazurile de rețineri, ei depun neapărat solicitarea de aplicare a mandatului de arest preventiv, motivând că „acest fapt este logic, dat fiind faptul că noi am permis ofițerului de urmărire penală reținerea”. În 2009, din numărul total de 2753 de persoane reținute în cadrul procesului penal, în privința a 2400 de persoane s-a înaintat demers de aplicare a arestului,²¹ ceea ce constituie 93%. Realitatea poate fi și mai surprinzătoare, deoarece, conform altor date, procurorii au depus 3427 de demersuri de aplicare a mandatului de arest²².

Concluzia noastră este că atât procurorii, cât și ofițerii de urmărire penală încă nu percep diferența dintre reținere și arest preventiv. Astfel, deși ambele sunt măsuri excepționale, condițiile

¹⁶ A se vedea art. 13 pp. 6-11 al Legii cu privire la poliție.

¹⁷ A se vedea art. 169 al CPP.

¹⁸ A se vedea art. 171 al CPP.

¹⁹ A se vedea art. 167 alin. 1 al CPP.

²⁰ A se vedea art. 56 alin.1 al CPP.

²¹ Conform datelor furnizate de Ministerul Afacerilor Interne, scrisoarea nr. 8/3 PREST-266 din 1 septembrie 2010, răspuns la solicitarea Fundației Soros-Moldova nr.7/496-7/85 din 30 iulie 2010.

²² Conform datelor furnizate de Procuratura Generală, anexa la Scrisoarea nr. 7-12-143/10-4057 din 1 septembrie 2010, răspuns la solicitarea Fundației Soros-Moldova nr.7/498-7/87 din 30 iulie 2010.

sau testul pentru aplicarea arestului preventiv este mai dur decât la aplicarea reținerii. Reținerea nu trebuie automat să ducă la arestarea preventivă a persoanei. Probabil, tocmai că interpretarea eronată a motivelor de aplicare a reținerii și ulterior a solicitării mandatului de arest preventiv duce la motivarea proastă a majorității demersurilor de aplicare a mandatului de arest preventiv.

Persoanele arestate preventiv, care au trecut prin experiența reținerii, ne-au relatat despre cazurile lor. Astfel, într-unul din cazuri, când a fost chemată poliția, persoanele vizate au fost reținute de polițiștii din centrul raional. În acest caz, polițiștii erau îmbrăcați în uniformă. Aceștia s-au prezentat că sunt polițiști, dar fără a se prezenta și de la ce unitate sunt. Într-un alt caz, persoana reținută a înțeles din start că cei care l-au reținut erau polițiști, deoarece erau echipați ca pentru o operațiune specială (6 persoane). Alteori, polițistul de sector, împreună cu un alt polițist a reținut persoana vizată. Ambii polițiști erau în uniformă. Persoana cunoștea polițistul de sector, deoarece era din sat, cât privește însă cealaltă persoană, nici ulterior nu a aflat cine este. Într-un alt caz, o persoană în civil s-a prezentat ca polițist, persoana vizată i-a cerut legitimația, dar polițistul nu a prezentat-o și a zis că se vor clarifica la sector. O altă persoană a declarat că la reținerea sa au participat 7 persoane în civil, cu o înfățișare destul de dubioasă. Unul dintre cei șapte s-a apropiat, a spus că este de la comisariatul de poliție din centrul raional și a urcat persoana reținută în mașină, fără a oferi mai multe detalii despre numele și funcția sa și despre motivul reținerii. O persoană a înțeles că a fost reținută de polițiști numai după ce a fost prinsă și urcată în mașina poliției, care era parcată la 150-200 de metri de la locul reținerii. Astfel, uneori persoanele sunt reținute de polițiști la chemare sau când desfășoară operațiuni speciale (și, de regulă, sunt în uniformă). Deseori, este implicat polițistul de sector, deoarece îl cunoaște pe cel care urmează a fi reținut.

Este îngrijorător însă faptul că persoanele care au avut experiența reținerii au invocat că au fost reținute de persoane îmbrăcate în civil, care nu s-au legitimat (menționând doar că sunt polițiști, fără a preciza numele, funcția și fără a prezenta legitimația) sau au refuzat să o facă. Același lucru se referă și la polițiștii în uniformă, care, de regulă, spun doar că sunt polițiști, fără a-și menționa numele și funcția. Drept consecință, multe dintre persoanele reținute au avut convingerea fermă că au fost reținute de polițiști doar după ce au ajuns la comisariatul de poliție. Unele persoane care au participat la reținere în general nu pot fi identificate de către persoanele reținute (acestea au fost prezente doar la reținere și pe parcursul transportării către comisariat).

5. Drepturile persoanei reținute

Legalitatea reținerii depinde, în mare măsură, de modul de asigurare și de respectare a drepturilor persoanei. Legislația Republicii Moldova consfințește un ansamblu de drepturi care au ca scop protejarea persoanei reținute de eventualele abuzuri din partea organelor de drept. Cu toate acestea, drepturile prescrise de lege sunt deseori încălcate, atât la reținere, cât și în alte etape ale procesului penal.

5.1. Explicarea drepturilor persoanei reținute

În conformitate cu art. 25 alin. 5 al Constituției Republicii Moldova, art. 167 alin. 2 al CPP și art. 376 al Codului contravențional, persoanei reținute trebuie să i se aducă de îndată la cunoștință, în limba pe care o înțelege, drepturile sale și motivele reținerii, circumstanțele faptei, încadrarea juridică a acțiunii a cărei săvârșire îi este imputată, numai în prezența unui avocat ales sau a unui avocat de serviciu care acordă asistență juridică de urgență.

În același context, art. 64 alin. 2 pct. 1 al CPP prevede că bănuitul are dreptul să știe de ce este *bănuît* și, în legătură cu aceasta, imediat după reținere sau după ce i s-a adus la cunoștință hotărârea despre aplicarea măsurii preventive sau recunoașterea în calitate de bănuît, să fie informat în prezența apărătorului, în limba pe care o înțelege, *despre conținutul bănuielii* și despre încadrarea juridică a faptelor infracționale de săvârșirea cărora este suspectat.

Convenția europeană pentru drepturile omului (CEDO) prevede în art. 5 par. 2 un drept similar. În temeiul par. 2, oricărei persoane arestate trebuie să i se aducă la cunoștință, într-un limbaj simplu, non-tehnic, pe care-l poate înțelege, motivele esențiale de fapt și de drept ale măsurii, pentru a-i permite, dacă dorește, să conteste legalitatea arestului²³. Din analiza jurisprudenței Curții Europene pentru Drepturile Omului (CtEDO) rezultă clar că este suficient ca persoanei să i se aducă la cunoștință, în termeni generali, motivele arestului²⁴ și învinuirea adusă²⁵. Chiar dacă informarea urmează a fi promptă, nu este necesar ca aceasta să aibă loc chiar la momentul privării de libertate. CtEDO va stabili în fiecare caz concret, ținând seama de circumstanțele specifice ale cauzei, dacă testul de promptitudine a fost respectat. În unele cazuri, înștiințarea despre motivele arestului, chiar și după câteva ore de la reținere, nu a fost considerată de CtEDO ca fiind contrară art. 5 par. 2 CEDO²⁶.

În pofida tuturor prevederilor legale naționale, deseori, persoanelor reținute nu le sunt aduse la cunoștință drepturile în momentul reținerii. Doar ulterior li se prezintă procesul-verbal de aducere la cunoștință a drepturilor, pe care îl semnează, fără însă a avea timp să-l citească sau fără a înțelege semnificația drepturilor indicate (din spusele unei persoane reținute, „*am semnat ceva tipărit pe foaie și mai era ceva scris de mână. Am citit numele meu*”). De obicei, persoanelor reținute li se înmânează o listă a drepturilor ca anexă a procesului-verbal de reținere, care reprezintă, de fapt, un extras din Codul de procedură penală. Persoana reținută păstrează o copie a acestei liste și semnează că a primit-o.

²³ A se vedea *Kerr v. UK*, decizie din 7 decembrie 1999.

²⁴ De notat că Curtea Europeană pentru Drepturile Omului nu diferențiază între reținere și arestare, instituții specifice Republicii Moldova și altor state, care au moștenit sistemul sovietic de drept.

²⁵ A se vedea *Nielsen v. Denmark*, hotărâre din 2 septembrie 1959.

²⁶ A se vedea *Murray v. UK*, hotărâre din 28 octombrie 1994.

Însă, de cele mai dese ori, persoanele reținute nu citesc această listă, iar suplimentar nu li se explică nimic. Mai mult, unii ofițeri de urmărire penală consideră că explicarea drepturilor persoanei reținute constituie o obligație a avocatului și nu a ofițerului de urmărire penală.

Unele persoane reținute refuză să semneze procesul-verbal de aducere la cunoștință a drepturilor și în acest caz polițiștii nu le explică drepturile, dar menționează că „*este doar o formalitate și așa prevede procedura*”. Se pare că polițiștii care efectuează reținerea nu consideră necesară aducerea la cunoștință și explicarea drepturilor persoanei reținute.

Nici avocații nu au excelat în aducerea la cunoștință a drepturilor și, mai ales, la explicarea acestora pe înțelesul persoanei reținute. La întrebarea unei persoane reținute: „*Ce-i asta?*”, avocatul i-a răspuns: „*Semnează, că asta-i procedura*”. În alte cazuri, când se prezintă cu întârziere, unii avocați pot întreba persoana reținută ce a semnat și îi explică celui reținut că unul din documentele semnate trebuia să se refere la drepturile sale.

Uneori, însăși persoana reținută nu dă importanță faptului privind cunoașterea drepturilor sale. Atitudinea unora dintre ele se reduce la următoarele: „*avocatul de stat a început a povesti ca în filme că, dacă am probleme, am dreptul la ... Eu i-am zis că de asta e avocat, ca să rezolve problema, dar nu să-mi spună despre drepturi. Știm noi de drepturi.*”

Unele persoane reținute însă nu se folosesc de dreptul de a cere anumite explicații cu privire la drepturile lor, considerând că acest lucru nu este permis. Altele, față de care se aplică arestul preventiv, declară în fața judecătorului de instrucție că nu au înțeles care le sunt drepturile în faza reținerii (care se presupune că le-au fost explicate la reținere sau în momentul prezentării avocatului).

Constatările de mai sus sunt reflectate similar și în rezultatele studiului de victimizare din 2010²⁷. Potrivit acestuia, doar 47% dintre persoanele reținute sau citate la poliție au fost informate de către colaboratorii de poliție cu privire la drepturile pe care le au. Doar 44% din bărbații reținuți sau citați de poliție au indicat că li s-au explicat drepturile comparativ cu 52% din femeile reținute sau citate. Neexplicarea drepturilor a fost asociată de unii respondenți cu aplicarea maltratării sau a tratamentelor inumane: doar 5% din cei care au declarat că le-au fost explicate drepturile au declarat că au fost maltratați, comparativ cu 60% care au declarat că nu li s-au explicat drepturile.

Astfel, modalitatea în care sunt aduse la cunoștință drepturile persoanei reținute variază. Uneori drepturile sunt citite și explicate, însă de cele mai multe ori ofițerul de urmărire penală prezintă spre semnare persoanei reținute procesul-verbal de aducere la cunoștință a drepturilor, fără a oferi explicațiile de rigoare. Unii avocații, de asemenea, se pare că nu acordă importanță acestei acțiuni procesuale. Mai mult ca atât, neexplicarea sau explicarea necorespunzătoare a drepturilor persoanei reținute nu doar influențează legalitatea reținerii, dar și creează percepția că prin reținere se urmăresc alte scopuri decât cele prescrise de lege.

5.2. Dreptul de a comunica cu rudele/de a anunța consulatul

Bănuitul are dreptul, conform art. 64 alin. 2 pct. 12 și art. 173 ale CPP, să anunțe imediat, dar nu mai târziu de 6 ore, rudele sau o altă persoană, la propunerea sa, despre locul unde este reținut. În cazul în care persoana reținută este cetățean al unui alt stat, despre reținere sunt informate, în termenul menționat în alin.1, ambasada sau consulatul acestui stat dacă persoana reținută o cere. Dacă persoana reținută este militar, în termenul prevăzut în alin.1, este informată unitatea militară în care

²⁷ Studiu de victimizare pentru Republica Moldova, Fundația Soros-Moldova, 2010.

ea își îndeplinește serviciul militar sau centrul militar unde aceasta se află în evidență, precum și persoanele menționate în alin.1.

Potrivit art. 173 alin. 4 al CPP, în cazuri excepționale, dacă aceasta o cere caracterul deosebit al cauzei, în scopul asigurării secretului etapei începătoare a urmăririi penale, cu consimțământul judecătorului de instrucție, înștiințarea despre reținere poate fi efectuată într-un termen care nu va depăși 72 de ore de la reținere, cu excepția cazului în care persoana reținută este minoră. Legislația Republicii Moldova nu explică cu mai multă precizie ce ar trebui de înțeles prin „cazuri excepționale”, iar acest fapt a fost criticat de către Comitetul pentru Prevenirea Torturii (CPT) al Consiliului Europei²⁸.

În același sens, art. 433 alin. 5 al Codului contravențional prevede că persoanei reținute i se acordă neîntârziat posibilitatea de a comunica la două persoane, la alegerea sa, despre reținere. Faptul comunicării sau al refuzului de a comunica se consemnează, contra semnătură, în procesul-verbal cu privire la reținere.

Cu toate acestea, în urma interviurilor s-a constatat că persoanele reținute sunt deseori împiedicate să-și informeze rudele, fapt confirmat și de constatările studiului de victimizare din 2010. Potrivit acestuia, doar unul din cinci respondenți (19%) care au fost reținuți sau citați la poliție menționat că a fost lăsat să-și sune rudele. Doar 14% din femeile reținute și 21% din bărbații reținuți au putut să-și sune rudele. Imposibilitatea de a telefona rudele a fost asociată, de asemenea, cu aplicarea maltratării sau a tratamentelor inumane: doar 16% din cei cărora li s-a permis să-și sune rudele au fost maltratați, comparativ cu 38% care nu au avut posibilitatea să-și sune rudele.

De multe ori însă, rudele sau alte persoane apropiate știu despre faptul reținerii, fie că au fost prezente la momentul reținerii, fie că polițiștii au dat posibilitate persoanei să-și sune rudele, fie chiar polițiștii au informat rudele (de exemplu, unele persoane intervievate au menționat că 6 zile nu a știu nimeni unde se află, însă bănuiau că sunt la poliție).

Datele studiului de victimizare și interviurile cu persoanele arestate ne permit să concluzionăm că dreptul de a anunța rudele sau consulatul despre reținerea persoanei nu este asigurat în modul corespunzător.

5.3. Dreptul la interpret

Persoana care nu posedă sau nu vorbește limba de stat are dreptul să ia cunoștință de toate actele și materialele dosarului, să vorbească în fața organului de urmărire penală și în instanța de judecată prin interpret²⁹. Persoana care nu posedă sau nu vorbește limba de stat are dreptul de a lua cunoștință de toate actele și materialele dosarului și de a vorbi în fața autorității competente să soluționeze cauza contravențională prin interpret³⁰.

Potrivit art. 6 par. 3 CEDO, informarea despre acuzația adusă urmează a fi făcută într-o limbă pe care persoana o înțelege³¹. Art. 6 par. 3 nu cere ca informarea într-o anumită limbă să fie făcută obligatoriu în scris. În cauzele simple, poate fi făcută și verbal. Esențial este însă ca persoana să înțeleagă acuzațiile care i se aduc³².

²⁸ A se vedea par. 27 al Raportului CPT privind vizita efectuată în Republica Moldova între 27 și 31 iulie 2009.

²⁹ A se vedea art. 16 al Codului de procedură penală.

³⁰ A se vedea art. 379 alin. 2 al Codului contravențional.

³¹ A se vedea *Brožicek v. Italy*, hotărâre din 19 decembrie 1989.

³² A se vedea *Kamasinski v. Austria*, hotărâre din 19 decembrie 1989.

Ofițerii de urmărire penală și procurorii intervievați au menționat lipsa interpreților în cadrul comisarariatelor de poliție și al procuraturilor. Datorită acestui fapt, deși nu este indicat în fișa de post, mulți ofițeri de urmărire penală și procurori sunt nevoiți să întocmească actele de procedură și să comunice cu persoana reținută în limba rusă (cea mai des întâlnită limbă străină). Situația este mult mai dificilă în cazul când persoanele reținute nu posedă nici limba de stat, nici limba rusă. Din lipsă de interpreți, în această situație, procesul penal poate fi tergiversat, iar persoana reținută nu poate beneficia de toate garanțiile legale.

Astfel, lipsa interpreților scade din eficiența activității procurorilor și a ofițerilor de urmărire penală, fie datorită faptului că activitatea lor devine mai anevoioasă (scrisul în limba rusă ia mai mult timp și efort), fie pentru că unele atribuții nu pot fi exercitate corespunzător (dacă aceștia nu posedă limba vorbită de persoana reținută).

5.4. Dreptul la tăcere

În conformitate cu art. 21 al CPP și art. 377 al Codului contravențional, nimeni nu poate fi silit să mărturisească împotriva sa ori împotriva rudelor sale apropiate, a soțului, soției, logodnicului, logodnicei sau să-și recunoască vinovăția. Persoana căreia organul de urmărire penală îi propune să facă declarații demascatoare împotriva sa ori a rudelor apropiate, a soțului, soției, logodnicului, logodnicei este în drept să refuze de a face asemenea declarații și nu poate fi trasă la răspundere pentru aceasta.

Obligarea persoanei de a da declarații care ar putea fi autoincriminatorii este contrară și art. 6 CEDO³³. Totuși, în anumite circumstanțe, tăcerea acuzatului poate fi interpretată în defavoarea sa și acest lucru nu va fi contrar prezumției de nevinovăție garantate de art. 6 par. 2 CEDO³⁴.

Majoritatea avocaților și a judecătorilor intervievați au menționat că persoanei reținute nu i se explică faptul că are dreptul de a tăcea și de a nu da declarații. De asemenea avocații au menționat continuarea practicii de luare a explicațiilor de la persoanele reținute, care nu au valoare probantă, dar care determină persoanele reținute să vorbească și practic împiedică realizarea dreptului la tăcere. De multe ori, ofițerul de urmărire penală lasă impresia că persoana este obligată să dea declarații, evitând intenționat explicarea acestui drept. La rândul lor, procurorii susțin că dreptul la tăcere se respectă, deoarece ofițerii de urmărire penală nu au niciun interes să forțeze persoanele să vorbească fiindcă această mărturisire poate fi contestată în instanța de judecată. Procurorii intervievați au menționat însă că nu au avut niciun caz în care recunoașterea vinovăției să fi fost contestată.

Există situații în care, deși este explicat, acest drept nu este perceput adecvat. Uneori persoanele reținute înțeleg eronat dreptul la tăcere, acesta fie că nu este explicat corespunzător, fie că limbajul folosit de persoana care explică este prea sofisticat. Spre exemplu, avocatul i-a spus persoanei că are dreptul la tăcere, i-a explicat și alte drepturi, iar persoana reținută a înțeles doar că are dreptul de a semna un contract cu avocatul și de a tăcea, dacă nu a discutat în prealabil cu avocatul anumite chestiuni.

Cu toate acestea, din datele statistice rezultă că doar 2% din inculpați sunt achitați de instanța de judecată, iar studiul de victimizare 2010 a indicat o rată înaltă a abuzurilor poliției în scopul extorcării banilor de la bănuți/învinuți (după cum se presupune, inclusiv pentru a obține recunoașterea vinovăției sau, cel puțin, unele informații despre fapta/faptele comise). ***Astfel, dreptul de a tăcea este ignorat sau explicat evaziv, uneori intenționat, pentru a ușura exercitarea unor atribuții de serviciu.***

³³ A se vedea *Saunders v. the United Kingdom*, hotărâre din 17 decembrie 1996.

³⁴ A se vedea *O'Halloran and Francis v. the United Kingdom*, hotărâre din 29 iulie 2007.

5.5. Dreptul la asistență medicală

Izolatoarele de detenție provizorie, instituțiile de detenție preventivă și instituțiile penitenciare urmează să asigure realizarea dreptului la servicii medicale. Persoana reținută are dreptul să ceară asistență medicală independentă³⁵. În continuare administrația instituțiilor de detenție a persoanelor reținute sau arestate dispun de obligația de a asigura persoanelor deținute acces la asistență medicală independentă³⁶. În același timp, medicii sunt obligați să asigure secretul medical,³⁷ iar pacienții dispun de dreptul de a solicita caracterul confidențial al acestor informații³⁸. Informația ce ține de secretul medical este supusă următoarelor excepții: atunci când se solicită de organul de urmărire penală, de instanța de judecată în legătură cu efectuarea urmăririi penale sau a procesului judiciar cu prezentarea motivării necesare³⁹ sau la solicitarea avocatului parlamentar și a membrilor consiliului consultativ creat de Centrul pentru Drepturile Omului, în scopul asigurării protecției persoanelor împotriva torturii și a altor tratamente sau pedepse crude, inumane sau degradante⁴⁰.

În realitate, în cadrul comisariatelor de poliție ale sectoarelor municipiului Chișinău, lipsește personalul medical, serviciile medicale fiind oferite de către serviciul medical 903 la necesitate. CPT-ul constată că în Comisariatul General de Poliție (GGP) sunt luate măsuri inconsistente pentru a asigura tratamentul împotriva tuberculozei la deținuți⁴¹. În cadrul comisariatelor raionale și în CGP, există câte o poziție de felcer, angajați cu program redus de muncă ce pot acorda doar asistență limitată. Cazuri când lucrătorii medicali din diferite instituții din sistemul penitenciar sau din comisariate de poliție nu au respectat drepturile și normele de etică profesională au fost relatate atât de către persoanele reținute, victimele actelor de tortură, rudele lor, avocați, cât și menționate în diferite rapoarte pe țară⁴². De asemenea, lipsește procedura de evaluare a calității serviciilor medicale prestate în instituțiile de tip închis. CPT concluzionează că lipsa acestui mecanism nu promovează independența lucrătorilor medicali în realizarea activității lor în izoloarele comisariatelor de poliție⁴³.

Referitor la documentarea medicală a cazurilor de tortură în Republica Moldova, au fost remarcate deficiențe, care au fost menționate de experții internaționali în diferite rapoarte pe țară. În timpul vizitei sale în Republica Moldova din 25 - 28 aprilie 2009, expertul medical al Comisarului pentru

³⁵ Art. 64, al. 2, p. 15), art. 66, al. 2 p. 18) Cod de procedură penală al Republicii Moldova, publicat în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 104-110 din 07.06.2003.

³⁶ Art. 187, p. 2), Cod de procedură penală al Republicii Moldova.

³⁷ Art. 13 al Legii nr. 264-XVI din 27.10.2005 cu privire la exercitarea profesiei de medic, publicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 172-175 din 23.12.2005.

³⁸ Art. 12, al.1 al Legii nr. 263-XVI din 27.10.2005 cu privire la drepturile și responsabilitățile pacientului, publicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 176-181 din 30.12.2005.

³⁹ Art. 12, al. 4, p. c) al Legii cu privire la drepturile și responsabilitățile pacientului; art. 13 al. 4, p. c) al Legii cu privire la exercitarea profesiei de medic. Aceste două legi dispun de prevederi diferite, în cazul pacientului, dreptul la secretul medical este supus excepției dacă se aduc solicitări motivate, iar în cazul medicului secretul profesional poate fi supus excepției doar în prezența solicitării din partea organelor respective, fără a se stabili condiția de motivare a solicitării.

⁴⁰ Art. 12 al. 4, p. c') al Legii cu privire la drepturile și responsabilitățile pacientului; art. 13 alin. 4 p. c') al Legii cu privire la exercitarea profesiei de medic.

⁴¹ Par. 54, 55, Raportul CPT privitor la Republica Moldova 2005 <http://www.cpt.coe.int/documents/mda/2008-35-inf-fra.htm>

⁴² Raportul cu privire la activitatea Mecanismului Național de Prevenire a Torturii, 2009; Raport al Raportorului Special al ONU pentru tortură și alte forme crude, inumane sau degradante de tratament sau pedeapsă, Manfred Nowak: A/HRC/10/44/Add.3. 12 februarie 2009; RAPORT de Thomas Hammarberg, Comisar pentru Drepturile Omului al Consiliului European, ca urmare a vizitei în Republica Moldova din 25 - 28 aprilie 2009, par. 22.

Deficiențe în înregistrarea leziunilor corporale și a altor semne ale torturii au fost observate în unitățile de poliție și evidențiate și de către Comitetul European pentru Prevenirea Torturii (CPT) în raportul privind vizita din 2007 efectuată în Republica Moldova.

⁴³ Par. 24, Raportul CPT, 14/12/ 2009, <http://www.cpt.coe.int/documents/mda/2009-37-inf-eng.htm>.

Drepturile Omului al Consiliului Europei a observat că, în comparație cu fișele medicale din penitenciare și spitale, înregistrările leziunilor documentate în izolatorul CGP din Chișinău erau extrem de lacunare și superficiale. Explicația dată la această chestiune a fost că felcerul (paramedicul) angajat acolo nu era medic legist⁴⁴.

Obligația statului de a asigura accesul la servicii medicale reiese din art. 3 CEDO. Deși art. 3 CEDO nu poate fi interpretat ca impunând o obligație generală de a elibera deținuții pe motive de sănătate, el totuși impune statului obligația de a proteja integritatea fizică a persoanelor lipsite de libertate, de exemplu, prin a le acorda asistența medicală necesară⁴⁵. Pentru a stabili dacă această obligație a fost respectată, CtEDO va examina dacă persoana a avut nevoie de asistență medicală; a fost oare aceasta acordată; dacă nu, care au fost suferințele cauzate prin aceasta; și dacă aceste suferințe depășesc nivelul minim de severitate.

Majoritatea persoanelor intervievate, care au fost anterior reținute, nu au fost supuse controlului medical la plasarea în izolatorul de detenție provizorie și nici nu au solicitat asistență medicală ulterioară (motivele fiind cele mai diverse: nu aveau nevoie de acesta; aveau unele dureri, dar nesemnificative; aveau unele dureri, dar credeau că în curând vor fi eliberate). În câteva cazuri, a fost solicitat un medic și acesta s-a prezentat peste jumătate de oră (pentru examinare și prescriere de medicamente). Din interviurile cu ofițerii de urmărire penală, procurorii și avocații s-a conchis că persoanele reținute nu sunt examinate medical decât dacă avocatul insistă. Persoanele reținute sunt examinate medical înainte de a fi transferate în instituția penitenciară, altfel nu sunt primite în acea instituție. Calitatea examinării însă variază.

5.6. Dreptul de a nu fi supus torturii, tratamentului inuman sau degradant

Constituția Republicii Moldova, în art. 24 alin. 2, menționează că nimeni nu poate fi supus torturii, nici pedepselor sau tratamentelor crude, inumane ori degradante. Potrivit art. 10 alin. 3 și (3¹) al CPP și art. 5 alin. 3 al Codului contravențional, nimeni nu poate fi supus torturii sau tratamentelor crude, inumane ori degradante, nimeni nu poate fi deținut în condiții umilitoare, nu poate fi silit să participe la acțiuni procesuale care lezează demnitatea umană.

Sarcina probațiunii privind neaplicarea torturii și a altor tratamente sau pedepse crude, inumane sau degradante îi revine autorității în a cărei custodie se află persoana privată de libertate, plasată la dispoziția unui organ de stat sau la indicația acestuia, sau cu acordul ori consimțământul său tacit.

CEDO interzice, în termeni absoluți, tortura și tratamentele sau pedepsele inumane ori degradante. Spre deosebire de majoritatea normelor materiale ale Convenției și ale Protocoalelor nr. 1 și nr. 4, articolul 3 nu conține prevederi care să permită excepții, iar, conform articolului 15 par. 2, nicio derogare de la prevederile sale nu este permisă, chiar dacă este cazul unui pericol public care amenință viața națiunii⁴⁶. Pe lângă faptul că art. 3 CEDO interzice maltratarile, el mai impune investigarea adecvată a pretensei maltratări și întreprinderea de măsuri pentru a le preveni.

În cadrul interviurilor, persoanele au declarat că tratamentul *în timpul detenției* este diferit. Uneori persoanele reținute credeau că vor fi bătute (știa din presă că poliția bate), dar aceasta nu s-a în-

⁴⁴ Raportul dlui Thomas Hammarberg, Comisar pentru Drepturile Omului al Consiliului Europei, ca urmare a vizitei sale în Republica Moldova din 25 - 28 aprilie 2009, par. 22.

⁴⁵ A se vedea *Șarban v. Moldova*, hotărâre din 4 octombrie 2005, par. 77.

⁴⁶ A se vedea *Selmouni v. France* [GC], hotărârea din 28 iulie 1999, par. 95.

⁴⁷ A se vedea *Imbrioscia v. Switzerland*, hotărâre din 24 noiembrie 1993.

tâmplat. Alteori însă, persoanele erau hărțuite prin diverse modalități pentru a-și recunoaște vina sau pentru a oferi sume de bani. Persoanele reținute sunt supuse amenințărilor, inclusiv cu răfuiala fizică, sau sunt supuse violenței fizice. Violența este aplicată, de obicei, de lucrătorii operativi, în timpul transportării de la locul reținerii la comisariatul de poliție sau la secția de poliție.

Tratamentul persoanelor reținute este diferit *în timpul deplasării către comisariatul de poliție*. Persoanele reținute sunt transportate către comisariat cu mașini de serviciu ale poliției, alteori cu mașina personală a polițistului de sector, iar uneori cu mașini de ocazie (polițistul de sector a rugat pe cineva din sat). Uneori persoanele reținute sunt tratate conform legii datorită anumitor circumstanțe (în special atunci când îi cunosc pe polițiștii sau sunt consăteni). Alteori, pe parcursul deplasării, polițiștii poartă discuții generale referitoare la fapta incriminată, fără agresiuni fizice sau psihice. Au fost relateate și situații în care persoanele reținute au fost agresate psihic sau chiar fizic în timpul deplasării. Spre exemplu, într-un caz, persoana reținută se afla pe banca din spate a autoturismului între doi polițiști, care la anumite intervale de timp, și în cazul în care cel reținut nu răspundea la întrebările adresate (gen cine a mai fost? ce a făcut X?), loveau persoana reținută în regiunea abdominală sau sub coaste. În alt caz (victimă a leziunilor corporale grave era un polițist), polițiștii au oprit autoturismul lângă pădure și unul din ei a zis: „Te împușc pe loc dacă nu vei spune totul”.

Câteva persoane au relatat experiența lor *în timpul primei audieri* (de obicei, după prima audiere, persoana este plasată în izolator, iar între prima și a doua audiere se face o pauză de la o oră până la câteva ore). Cu scopul de intimidare a persoanei, sunt utilizate cele mai diferite tehnici. Astfel, într-un caz, persoana reținută a fost audiată de un polițist (din spusele aceluia reținut – „om normal, calm”), ulterior a fost transferat în biroul altui polițist, care a dat dovadă de un grad avansat de severitate și chiar abuz fizic (câteva lovituri peste picioare). Într-un alt caz, persoana a fost pusă să stea cu mâinile în sus 15-20 min., în prezența a trei polițiști care-și vedeau de treabă și doar după aceasta au început a audia persoana. Uneori, persoanei reținute i s-au cerut bani pentru a fi eliberată. Deseori, i se explică celui reținut ce urmează (limita maximă a pedepsei) fără alte explicații, doar cu propunerea de a coopera pentru a evita aplicarea sancțiunii maxime.

Persoanele reținute, de obicei, nu recunosc că au fost maltratate, datorită faptului că le este frică de un contact ulterior cu colaboratorii de poliție. Cu toate acestea, la aplicarea arestului preventiv judecătorii de instrucție întreabă persoana dacă a fost sau nu maltrată. Unii judecători au introdus o practică specială în consemnarea acestui fapt. Persoana reținută și avocatul acesteia sunt rugați să semneze o recipisă prin care se confirmă că persoana nu a fost maltrată. Modelul recipisei este prezentat de către judecătorul de instrucție. Această practică ar putea avea atât consecințe pozitive, cât și negative. Pentru judecătorul de instrucție această recipisă reprezintă un mijloc de asigurare personală, iar pentru apărare o piedică în invocarea relelor tratamente în cazul în care persoana maltrată se teme să declare despre acest lucru în etapa de urmărire penală.

În cazul în care, în fața judecătorului de instrucție, persoana recunoaște că a fost maltrată în etapa reținerii, copia procesului-verbal de reținere se expediază procurorului pentru o investigație suplimentară. În acest context, procurorii intervievați au menționat că nu mai există probleme cu aplicarea torturii sau a tratamentelor inumane ca în trecut. Această poziție însă nu corespunde cu constatările studiului de victimizare din 2010, care indică faptul că aproximativ 13% din bărbați și 5% din femei declară că au fost reținuți sau citați de poliție în ultimii 5 ani. Dintre aceștia, 40% din bărbați și 15% din femei au declarat că au fost maltratați de către poliție. 2 din 5 bărbați și 1 din 5 femei reținuți sau citați la poliție în ultimii cinci ani au declarat că au fost bătuți sau maltratați de poliție. Astfel, fiecare al 20-lea bărbat și fiecare a 100-a femeie au fost maltratați în ultimii 5 ani. Astfel, continuă să existe cazuri în care persoanele reținute sunt agresate verbal, alteori chiar fizic în timpul deplasării către locul de detenție/comisariatul de poliție pentru a „spune totul”.

Deși majoritatea ofițerilor de urmărire penală, procurorilor, avocaților și judecătorilor intervievați au declarat că numărul persoanelor maltratate a scăzut, iar atitudinea poliției se schimbă în bine (datorită inclusiv hotărârilor pronunțate de CtEDO împotriva Republicii Moldova în cazuri de tortură, precum și instruirii polițiștilor și procurorilor în acest domeniu), datele studiului de victimizare și experiențele persoanelor reținute interviuate denotă că aplicarea torturii și la tratamentelor inumane continuă în Republica Moldova.

6. Dreptul la asistență juridică în timpul reținerii

Orice persoană reținută, în cadrul procesului penal sau contravențional, are dreptul la asistență juridică prin intermediul unui avocat ales sau care acordă asistență juridică garantată de stat.

Acest drept reiese implicit și din art. 5 și 6 CEDO. Astfel, art. 6 par. 3 lit. c) CEDO este aplicabil și în faza urmăririi penale, deoarece lipsa reprezentării în această fază ar putea afecta echitatea întregii proceduri⁴⁷. Curtea a constatat că fiind contrar art. 6 par. 3 lit. c) refuzul de a avea acces la un avocat în primele 48 de ore de la reținere, când poliția a efectuat interogări⁴⁸. Recent CtEDO a stabilit⁴⁹ că pentru ca dreptul la un proces echitabil garantat de art. 6 al CEDO să fie „practic și efectiv”, accesul la avocat trebuie să fie asigurat, de regulă, de la prima audiere a persoanei reținute, cu excepția cazului în care poate fi justificată limitarea dreptului de acces la avocat ținând seama de circumstanțele specifice ale cauzei. Chiar în asemenea circumstanțe, limitarea accesului la avocat nu trebuie să afecteze negativ drepturile persoanei garantate de art. 6. În principiu, dreptul la apărare ar fi limitat fără posibilitate de remediere dacă declarațiile inculpatului au fost făcute de persoană în timpul audierii de către poliție și aceste declarații au fost utilizate pentru învinuirea persoanei.

Astfel, dreptul de a avea acces la un avocat în fazele inițiale ale procedurii penale nu este unul absolut. În anumite circumstanțe, refuzul de a avea acces la avocat poate fi justificat. Totuși, dacă conform legislației naționale tăcerea este echivalată cu vinovăția persoanei învinuite, accesul la avocat este necesar⁵⁰.

Conform datelor statistice pentru anul 2009 de care dispunem, 2753 de persoane au fost arestate în baza art. 166 al CPP, dintre care pentru 2400 a fost solicitată măsura arestului preventiv și 714 persoane au fost arestate contravențional⁵¹. Respectiv, 3467 de persoane au avut nevoie de asistență juridică la reținere în 2009. Conform datelor, Oficiile Teritoriale ale Consiliului Național pentru Asistență Juridică Garantată de Stat au emis 1500 de decizii de acordare a asistenței juridice de urgență⁵². Din datele respective, reiese că 1967 de persoane reținute fie și-au ales avocat din cont propriu, fie nu au fost reprezentate în perioada reținerii. ***Aceste date ne permit să concluzionăm că asigurarea fiecărei persoane reținute cu avocat mai constituie o problemă în Republica Moldova.***

Mai jos sunt punctate câteva aspecte pe care le considerăm esențiale pentru analiza calității asistenței juridice acordate persoanelor reținute și asigurării efective a acestui drept.

⁴⁸ A se vedea *John Murray v. UK*, hotărâre din 8 februarie 1996.

⁴⁹ A se vedea *Salduz v. Turcia*, hotărâre din 27 noiembrie 2008.

⁵⁰ *Idem*.

⁵¹ Conform datelor furnizate de Ministerul Afacerilor Interne, scrisoarea nr. 8/3 PREST-266 din 1 septembrie 2010, răspuns la solicitarea Fundației Soros-Moldova nr.7/496-7/85 din 30 iulie 2010.

⁵² A se vedea Raportul CNAJGS pentru anul 2009.

6.1. Când persoana reținută se întâlnește cu avocatul pentru prima dată?

În termen de până la 3 ore de la momentul privării de libertate, orice persoană are dreptul la o întrevvedere cu avocatul. Motivele reținerii se aduc imediat la cunoștință persoanei reținute numai în prezența unui apărător ales sau a unui avocat de serviciu care acordă asistență juridică de urgență⁵³.

Procedura de invitare a avocatului este reglementată de art. 176 par. (1/1) CPP, care prevede că organul de urmărire penală, în timp de o oră după reținerea persoanei, solicită oficiului teritorial al Consiliului Național pentru Asistență Juridică Garantată de Stat sau unor alte persoane împuternicite de acesta desemnarea unui avocat de serviciu pentru acordarea asistenței juridice de urgență. Solicitarea de a desemna un avocat de serviciu este prezentată în scris, inclusiv prin fax, sau la telefon.

Conform art. 433 par. (4) al CC, persoanei reținute i se comunică neîntârziat, contra semnătură, drepturile prevăzute la art.384, faptul comunicării consemnându-se în procesul-verbal cu privire la reținere. Art. 384 p. c) al CC prevede ca persoana să fie asigurată, în cel mult 3 ore de la reținere, cu un apărător din oficiu dacă este pasibilă de sancțiunea arestului contravențional. Prevederile CC sunt mai adecvate, comparativ cu prevederile art. 254 din Codul cu privire la contravențiile administrative (abrogat la 31 mai 2009), conform căruia persoana, care este trasă la răspundere administrativă, avea dreptul „să se folosească în timpul examinării cazului de asistența juridică a avocatului”.

Regulamentul cu privire la procedura de solicitare și desemnare a avocatului pentru acordarea asistenței juridice de urgență prevede în p. 4 că organul de urmărire penală sau organul (persoana cu funcție de răspundere) care a efectuat reținerea este obligat(ă) în timp de o oră după reținerea persoanei să solicite oficiului teritorial al Consiliului Național pentru Asistență Juridică Garantată de Stat (*în continuare Oficiul Teritorial*), sau persoanelor împuternicite de acesta, desemnarea unui avocat de serviciu pentru acordarea asistenței juridice de urgență, conform procedurii prevăzute de prezentul regulament. Procedura respectivă diferă în funcție de localitatea și de timpul parvenirii solicitării. În localitățile unde se află oficii teritoriale ale CNAJ se solicită desemnarea avocatului prin intermediul acestora în timpul de lucru al OT. În afara orelor de lucru se solicită direct avocatul conform graficului întocmit de OT lunar. În localitățile unde nu se află OT solicitarea se efectuează direct la avocat, conform graficului de serviciu întocmit de OT lunar.

Procedura pare a fi foarte detaliat descrisă în CPP și în Regulamentul cu privire la procedura de solicitare și desemnare a avocatului pentru acordarea asistenței juridice de urgență. Din interviurile cu ofițerii de urmărire penală și procurorii, intervievați pentru cercetarea actuală, se pare că situația este mult mai bună după introducerea instituției asistenței juridice de urgență (în urma intrării în vigoare a Legii cu privire la asistența juridică garantată de stat). Totuși, reglementările stricte în ce privește timpul în care avocatul trebuie să fie prezent nu par a fi strict respectate.

Din interviurile cu persoanele care au fost reținute se pare că persoanei reținute (deseori după prima audiere) i se aduce la cunoștință dreptul de a-și alege un apărător. Practic, polițiștii întreabă: „ai bani de avocat?” și îi propun celui reținut să-și invite un avocat. Există și cazuri în care polițiștii au sugerat un anumit avocat. În caz că cel reținut răspunde că nu are bani sau acest lucru devine evident după înfățișarea sa, atunci polițiștii solicită un avocat care acordă asistență juridică de urgență (în baza graficului de serviciu). Avocatul în bază de contract, precum și cei care acordă asistență juridică de urgență se prezintă uneori în termenele prevăzute de lege, alteori cu depășirea acestui termen (4 ore – 15 ore).

⁵³ A se vedea art. 167 par. (1) și (2) CPP.

Deși niciun ofițer de urmărire penală sau procuror interviuat pentru cercetarea curentă nu a recunoscut persistența practicii conform căreia avocatul semna procesul-verbal de reținere chiar dacă nu era prezent la interviuarea persoanei reținute, niciunul nu a confirmat că nu au dificultăți la solicitarea avocatului în cazul reținerii persoanei. Persoanele care au trecut prin experiența reținerii, interviuate pentru această cercetare, au susținut că acțiunile întreprinse de către poliție imediat după ce persoana este adusă la comisariat variază. În unele cazuri persoana reținută este audiată imediat. În alte cazuri, persoana reținută este plasată în izolatorul de detenție provizorie, până la venirea unui avocat (în unele cazuri, persoana reținută a refuzat să „discute” fără a i se asigura un apărător). În caz că persoana este audiată imediat, de regulă, audierea durează de la o jumătate de oră la 2 ore, deseori nu participă un avocat, iar comportamentul polițiștilor nu este totdeauna conform legii.

Deși CPP prevede dreptul persoanei reținute la întrevedere cu avocatul în condiții de confidențialitate, acest drept nu este deocamdată pe deplin respectat. Cauzele sunt diferite, inclusiv reticența organului de urmărire penală de a permite respectiva întrevedere, avocatul nu insistă pentru o astfel de întrevedere, nu există condiții pentru o întrevedere confidențială cu avocatul. Se pare că cel mai des această întrevedere are loc tot în biroul ofițerului de urmărire penală, acesta ieșind în timpul discuției clientului cu avocatul, sau pe holurile comisariatului. În ambele cazuri persistă presiunea de a termina discuția cât mai rapid, ceea ce împiedică stabilirea unei relații de încredere între avocat și persoana reținută.

Din cele relatate mai sus am concluzionat că în practică momentul de când o persoană are acces la un avocat diferă. În unele cazuri, persoanele sunt audiate imediat ce au ajuns la locul de detenție/comisariat, de regulă, în absența unui apărător. În cadrul acestei audieri, uneori se utilizează metode ilegale, de la abuz verbal și psihic, la abuz fizic. După această „discuție”, persoana reținută fie este audiată repetat în prezența unui apărător, fie este eliberată (inclusiv uneori fără întocmirea vreunui act/document). Alteori, persoanele sunt plasate în izolatorul de detenție provizorie. După ce se prezintă un avocat (în baza graficului de serviciu sau în bază de contract), persoana este audiată în prezența acestuia.

6.2. Care sunt împuternicirile avocatului în timpul reținerii?

Principalele împuterniciri ale avocatului sunt următoarele:

- Să cunoască esența bănuielii (art. 68 alin. (1) p. 1) al CPP;
- Întrevederi cu bănuitul – confidențiale, fără a se limita timpul sau durata acestora (art. 64 alin. (1) p. 4) și art. 68 alin. (2) p. 1) ale CPP, întrevedere confidențială până la prima audiere (art. 64 alin. (2) p. 4) al CPP; art. 167 par. (2/1) al CPP;
- Să participe la audierea clientului reținut (art. 64 alin. (1) p. 7) și 68 alin. (1) p. 1) ale CPP;
- Să participe la acțiunile procesuale efectuate cu clientul său (art. 64 alin. (1) p. 11 / art. 68 alin. (1) p. 2 ale CPP;
- Să explice drepturile clientului;
- Să ia cunoștință de materialele prezentate de OUP pentru confirmarea reținerii și necesitatea arestării (art. 68 alin. (2) p. 1) al CPP;
- Să înainteze cereri și să facă obiecții împotriva acțiunilor OUP și să ceară ca acestea să fie introduse în procesul-verbal;
- Să ia cunoștință de procesele-verbale întocmite cu participarea avocatului și să ceară completarea acestora;

- Să participe la împăcarea cu partea oponentă;
- Să-i fie compensate cheltuielile suportate în cauza penală de la persoana ale cărei interese le apără sau, în cazurile prevăzute de lege, din bugetul statului;
- Să utilizeze mijloacele și metodele prevăzute de lege pentru apărarea drepturilor și a intereselor legitime ale clientului (Legea avocaturii art. 46 alin. (1) lit. b);
- Avocatul de serviciu este obligat să reacționeze la orice încălcare a drepturilor persoanei reținute prin efectuarea oricăror acțiuni de apărare în interesul clientului, precum și prin informarea Consiliului Baroului și a Consiliului Național (Regulamentul CNAJ privind asistența de urgență).

Din cele incluse mai sus, se poate concluziona că avocații în Republica Moldova au drepturi destul de largi și ar putea să acorde o apărare efectivă clienților săi. Totuși, practica acordării asistenței juridice în țară variază și deseori clienții sunt pe drept nemulțumiți de serviciile primite.

Nivelul de apreciere de către persoanele reținute a diligenței avocatului este diferit. Din interviurile cu persoanele ce au avut experiențe de reținere, unele persoane au relatat că avocații au depus eforturi în apărarea intereselor celui reținut, altele – au acționat doar formal (pe scara de 10 puncte, aprecierea variază pentru cei în bază de contract de la 1 la 8, pentru cei care acordă asistență juridică garantată de stat de la 1 la 7). În unele cazuri, cei reținuți au menționat că avocatul nu a explicat nimic și a acționat fără a-și coordona acțiunile cu persoana reținută (din spusele unei persoane reținute, „Eu îl întrebam situații diferite, dar el mi-a zis că nu ar trebui să mă intereseze prea multe și să fac cum îmi spune”). La acest compartiment se înscriu și situațiile în care avocatul discută cu clientul său numai în ședințe, fără a avea întreveneri în timp ce acesta se deține în izolatorul de urmărire penală. Uneori, cel reținut avea impresia că avocatul este de acord cu tot ceea ce spun polițiștii. În alte cazuri, nivelul de cultură juridică al celor reținuți nu le permite de a da o apreciere diligenței avocatului (respectiv nu știu ce trebuia să facă avocatul).

Uneori, se asigură posibilitatea unei discuții confidențiale cu cel reținut, alteleori nu. Este îngrijorător faptul că unii avocați nu au insistat aspra purtării unei discuții confidențiale cu cel reținut. Într-un caz, polițistul a oferit biroul său pentru „discuții confidențiale”, avocatul însă a propus ca ușa biroului să fie deschisă.

În general, nivelul de încredere al persoanelor reținute în avocați este redus. La această neîncredere contribuie înșiși avocații prin comportamentul lor. Astfel, într-un caz avocatul în bază de contract, după ce și-a pronunțat numele, pe un ton jos și neclar pentru persoană, a menționat „*avem puțin de lucru și cât ei nu-s, spune ce ai făcut*”. Doar ulterior a spus că „*m-am înțeles cu soția*” și a arătat legitimația și cel reținut a înțeles că este avocat. Într-un alt caz, avocatul discuta prea familiar cu polițistul. Pentru avocații care acordă asistență juridică garantată de stat, în afară de motivele generale, mai există și câteva adiționale ce conduce la o încredere redusă. Au fost constatate câteva situații în care avocații care acordă asistență juridică garantată de stat au insistat asupra semnării unui contract și doar după semnarea contractului diligența a sporit (într-un caz, din spusele persoanei reținute avocatul a menționat: „*sunt de stat, de lucru-i mult și trebuie făcut un contract, ca să țin „cazul” sub control*”). Mai mult decât atât, datorită faptului că avocații care acordă asistență juridică garantată de stat sunt invitați de către polițiști, persoanele reținute deseori nu dau dovadă imediat de încredere în aceștia.

În ceea ce privește activitatea avocaților în perioada reținerii, din interviurile cu ofițerii de urmărire penală, procurorii și avocații reiese că ultimii nu sunt foarte activi în căutarea probelor pentru eliberarea persoanei reținute, dar mai degrabă reacționează la cele invocate de procuror și reacționează la erorile de procedură.

Astfel, polițiștii aduc la cunoștință persoanei reținute (de regulă, după prima audiere) dreptul de a-și alege un apărător. În caz că cel reținut nu are bani pentru serviciile unui avocat, este invitat un avocat care acordă asistență juridică de urgență. De cele mai multe ori, avocații se prezintă în termene restrânse, uneori însă la intervale exagerat de mari (a doua zi). Persoanele reținute apreciază diferit diligența avocaților (de la 1 la 7 pentru avocații care acordă asistență juridică garantată de stat și corespunzător de la 1 la 8 pentru avocații cu care au încheiat un contract). Nivelul de încredere în avocați al persoanelor reținute este redus, inclusiv din cauza comportamentului acestora din urmă.

6.3. Care sunt impedimentele unei apărări eficiente în cadrul reținerii?

Din interviurile și din analiza cadrului normativ, concluzionăm că este vorba de următoarele impedimente:

- Avocații nu se prezintă imediat la solicitarea organului de urmărire penală, ceea ce face ca acesta din urmă să discute cu clientul și practic să-l audieze până la sosirea avocatului, deși audierea conform legii trebuie să se efectueze în prezența avocatului;
- Mulți avocați nu reacționează la încălcările comise în timpul reținerii, considerându-le puțin importante sau simțindu-se obligați față de organele de urmărire penală;
- Organele de urmărire penală nu pun la dispoziția apărării materialele acumulate despre persoana reținută și, respectiv, avocatul este limitat în posibilitatea de a apăra persoana reținută;
- Organele de urmărire penală, de obicei, nu informează avocatul apărării despre acțiunile procesuale preconizate în perioada reținerii.

7. Durata reținerii

Potrivit art. 166 alin. 4 al Codului de procedură penală, reținerea unei persoane nu poate depăși 72 de ore⁵⁴. Același termen maxim este prevăzut de art. 25 alin. 3 al Constituției. Acest termen începe să curgă din „momentul privării de libertate”. Sintagma „privare de libertate” semnifică momentul reținerii *de facto* a persoanei, adică momentul „capturării ei în scopul de a fi adusă la organul de urmărire penală”. Timpul aducerii persoanei reținute la organul de urmărire penală și timpul întocmirii procesului-verbal de reținere se includ în durata reținerii⁵⁵. Reținerea minorului nu poate depăși 24 de ore⁵⁶.

Art. 5 par. 3 al CEDO prevede că persoanele lipsite de libertate pentru suspiciunea că au comis o infracțiune trebuie aduse de îndată înaintea unui judecător sau a altui magistrat împuternicit prin lege cu exercitarea atribuțiilor judiciare. Deși CtEDO examinează fiecare caz prin prisma circumstanțelor specifice ale acestuia, din hotărârea *Brogan and Others v. the United Kingdom* (4 noiembrie 1988) reiese implicit că reținerea pentru o perioadă mai scurtă de 4 zile este acceptabilă⁵⁷. Prin urmare, cel mai probabil, reținerea pentru 72 de ore nu este contrară art. 5 par. 3 al CEDO.

Reținerea se sfârșește la momentul eliberării persoanei sau la momentul aplicării măsurilor preventive. Conform art. 231 alin. 2 al Codului de procedură penală, calcularea termenului reținerii se va porni de la ora reținerii (nu se iau în calcul minutele).

Potrivit art. 435 al Codului contravențional, reținerea administrativă nu poate depăși 3 ore, cu excepția cazurilor prevăzute de acest cod. Persoana suspectată de săvârșirea unei contravenții pentru care sancțiunea prevede arestul contravențional, poate fi reținută până la examinarea cauzei contravenționale de către autoritatea competentă, dar nu mai mult de 24 de ore. În acest caz, va fi informat neîntârziat procurorul. Persoanele care au încălcat regulile de ședere a cetățenilor străini și apatrizilor în Republica Moldova, regimul de frontieră sau regimul punctelor de trecere a frontierei de stat pot fi reținute pe un termen de până la 3 ore pentru încheierea procesului-verbal sau, prin decizia instanței de judecată, pe un termen de până la 72 de ore pentru a identifica persoana și a clarifica circumstanțele contravenției. Termenul reținerii contravenționale curge din momentul reținerii *de facto*.

Dacă persoana a fost reținută potrivit Codului contravențional, iar ulterior se constată că fapta dată constituie infracțiune, timpul reținerii administrative se include în durata reținerii penale⁵⁸.

După cum s-a menționat mai sus, reținerea se sfârșește la momentul eliberării persoanei sau la momentul aplicării măsurilor preventive. Eliberarea persoanei în urma refuzului demersului de arestare inevitabil implică anumite formalități, care cer timp și ar putea necesita prezența persoanei. Aceasta ar putea duce la continuarea reținerii persoanei. Deși legislația Republicii Moldova nu se referă expres la acest aspect, CtEDO tolerează situațiile în care persoana mai este lipsită de libertate o perioadă scurtă de timp după momentul la care s-a dispus eliberarea. Totuși, autoritățile trebuie să reducă acest timp la maximum. În orice caz, această perioadă nu poate dura mai mult de câteva ore⁵⁹.

⁵⁴ În varianta inițială a Codului de procedură penală, reținerea penală nu putea dura mai mult de 24 de ore. La 3 noiembrie 2006 au intrat în vigoare modificările la Codul de procedură penală prin care termenul de 24 de ore a fost înlocuit cu 72 de ore.

⁵⁵ A se vedea Codul de procedură penală (comentariu) ediția a II-a, I. Dolea și a., decembrie 2005, Cartier, pag. 285.

⁵⁶ A se vedea art. 166 alin. 6 al Codului de procedură penală.

⁵⁷ A se vedea dec. *Nart v. Turkey*, 10 iulie 2007.

⁵⁸ *idem*.

⁵⁹ A se vedea *Gebura v. Poland*, hotărâre din 6 martie 2007, par. 34.

La expirarea termenului reținerii administrative și penale, persoana urmează să fie eliberată doar dacă a fost arestată⁶⁰.

În cadrul interviurilor, lucrătorii din poliție și procurorii au declarat că termenul de 72 de ore este unul rezonabil. Ei au menționat că termenul anterior de 24 de ore nu era suficient deoarece ofițerii de urmărire penală nu reușeau să efectueze toate acțiunile procesuale necesare și pregătirea unui demers întemeiat pentru arestarea persoanei.

Totuși, termenul de 72 de ore comportă pericolul ca până la împlinirea lui persoane care nu mai necesită să fie deținute sau în privința cărora se poate înainta un demers de arestare să fie ținute în stare de reținere până la expirarea termenului de 72 de ore. La fel, există pericolul ca unele persoane să fie deținute fără a se efectua acțiuni în etapa inițială a reținerii, ținând cont de faptul că există încă timp pentru acestea.

În ambele cazuri se încalcă dreptul la inviolabilitatea persoanei, drept prevăzut de CEDO.

În contextul celor de mai sus, merită menționat că mai multe persoane au indicat existența unei probleme în privința obținerii rapide a informației despre alte infracțiuni săvârșite de persoana reținută (informație importantă pentru pregătirea demersului de arestare). Totuși aceasta nu constituie un motiv legitim în sine pentru a ține persoana în stare de detenție. În acest sens s-a recomandat îmbunătățirea sistemului centralizat de evidență a infracțiunilor în așa fel încât să existe un acces operativ la acesta. În afară de aceasta, o condamnare anterioară nu ar trebui să ducă în mod automat la înaintarea unui demers de arestare.

Intervievații reprezentanți ai organului de urmărire penală au menționat că uneori le provoacă dificultăți termenul de 24 ore stabilit pentru reținerea minorului. Scopul reținerii poate fi și pregătirea materialelor pentru a înainta un demers de arestare. În cazul minorilor uneori este foarte dificil de făcut aceasta în 24 de ore. Acest lucru se poate întâmpla mai ales în cazuri când sunt implicați mai mulți minori, este nevoie de mai mulți avocați și mai ales dacă este nevoie în asemenea cazuri să fie efectuată prezentarea spre recunoaștere, când este nevoie să fie găsiți rapid alți 4 minori ca asistenți procedurali (aceștia ar trebui să fie diferiți pentru fiecare minor reținut dacă este aceeași persoană care recunoaște). Propunerea ar fi ca în cazuri deosebit de grave (omor, viol) și care în virtutea circumstanțelor necesită mai mult timp pentru pregătirea demersului de arestare reținerea să fie de 48 de ore. Această normă ar fi acceptabilă cu condiția implementării propunerii cu prezentarea în fața judecătorului de instrucție.

Cei intervievați, de asemenea, au indicat că din cauza ambiguităților CPP referitoare la instituția arestării preventive a persoanei bănuite, termenul de 10 zile nu se mai utilizează. Considerăm necesară revizuirea prevederilor codului pentru a da posibilitatea arestării persoanei bănuite pentru 10 zile, în cazuri excepționale. În același timp, în cauzele simple sau clare, ar fi oportună micșorarea termenului de reținere la 48 de ore sau cel puțin verificarea de către procuratură a termenelor pentru a se asigura aplicarea cât mai scurtă a acestora, fără a aștepta curgerea a 72 de ore în majoritatea cauzelor.

⁶⁰ A se vedea art. 166 alin. 5 al Codului de procedură penală și art. 436 alin. 1 lit. b.

8. Contestarea reținerii

În cazul încălcării drepturilor la efectuarea reținerii, conform legislației în vigoare persoana lezată (după caz, apărătorul sau reprezentantul legal) poate să înainteze plângere procurorului care conduce urmărirea penală.

În cazul în care plângerea se referă la procurorul care conduce urmărirea penală sau exercită nemijlocit urmărirea penală în cauza respectivă, acesta este obligat să înainteze plângerea depusă, însoțită de explicațiile lui, în termen de până la 24 de ore, procurorului ierarhic superior.

Procurorul, în termen de până la 72 de ore de la primirea plângerii, este obligat să o examineze și să comunice decizia sa persoanei care a depus plângerea. În cazul în care plângerea se respinge, procurorul, prin ordonanță, urmează să expună motivele pentru care o consideră neîntemeiată, explicând, totodată, modalitatea contestării hotărârii sale la judecătorul de instrucție.

Dacă persoana nu este de acord cu răspunsul primit sau nu a primit niciun răspuns, ea poate să se adreseze în timp de 10 zile judecătorului de instrucție.

Potrivit legii, la procuror pot fi atacate acțiuni sau inacțiuni care au dus la încălcarea anumitor drepturi sau interese legitime aplicabile reținerii (refuzul de a permite să fie informate rudele despre reținere etc.). Totodată, dacă reținerea a avut loc cu încălcarea condițiilor de bază pentru aplicarea acestei măsuri de constrângere (nu există bănuială rezonabilă privind săvârșirea unei infracțiuni, legea prevede o pedeapsă mai mică de un an pentru infracțiunea în cauză) persoana poate să atace însuși faptul reținerii (declararea ca nul a procesului-verbal al reținerii) ca fiind ilegal cu toate consecințele de rigoare.

Din interviurile realizate cu persoanele reținute, se pare că cel mai frecvent nu au fost depuse plângeri privind acțiunile polițiștilor în timpul reținerii. În unele cazuri, persoanele reținute consideră că nu au temei pentru a depune plângeri. Alteori, cei reținuți consideră că nu are rost de a deplânga acțiunile polițiștilor (chiar dacă au fost agresati), deoarece se consideră vinovați de săvârșirea infracțiunii (nu conștientizează necesitatea unui tratament adecvat, chiar dacă sunt vinovați de săvârșirea unei anumite infracțiuni). Alteori, persoanele nu au depus plângeri din teama de presiuni din partea polițiștilor pentru faptul depunerii plângerii.

Persoanele care au avut experiența de a fi fost reținute uneori au deplâns acțiunile polițiștilor în timpul reținerii. Plângerea a fost depusă de avocat. Uneori însă, persoanele reținute nu cunosc faptul dacă a fost depusă o plângere sau nu din considerentul că avocatul nu coordonează poziția apărării cu clientul său. Alteori, faptul depunerii plângerii de către avocat este coordonat cu clientul.

Astfel, acțiunile polițiștilor în timpul reținerii nu sunt contestate fie din motiv că nu există temei, fie acest temei nu este conștientizat, ori persoana reținută are frică de eventuale consecințe. În unele situații, persoana reținută nu cunoaște faptul dacă au fost contestate acțiunile din timpul reținerii din lipsă de coordonare a acțiunilor avocatului cu clientul său. Există și cazuri în care avocatul a coordonat poziția cu clientul său și au acționat de comun acord în contestarea acțiunilor cu privire la reținere.

9. Dreptul de a obține compensații pentru reținerea ilegală

Deși art. 5 par. 5 al CEDO, care a intrat în vigoare pentru Republica Moldova încă din anul 1997, prevede dreptul la reparații pentru lipsirea ilegală de libertate,⁶¹ legislația Republicii Moldova nu prevede expres dreptul la compensații pentru simpla lipsire ilegală de libertate. Chiar dacă Legea nr. 1545 prevede un drept general de reparare a prejudiciului cauzat prin reținerea ilegală,⁶² acest drept apare doar după ce persoana este achitată sau urmărirea penală împotriva sa este încetată pe temeiuri de reabilitare⁶³. Astfel, în temeiul acestei legi, o persoană nu poate cere compensații pentru reținere ilegală într-un proces care a avut ca rezultat condamnarea sa.

Art. 1422 al Codului civil prevede dreptul persoanei căreia i-a fost cauzat un prejudiciu moral prin încălcarea drepturilor sale personale nepatrimoniale la reparația acestuia. Totuși, această normă nu este interpretată de către judecătorii moldoveni ca acordând un drept de a cere compensații pentru lipsirea ilegală de libertate într-un proces care a avut ca rezultat condamnarea persoanei.

În jurisprudența sa, Curtea a reiterat că art. 5 par. 5 al CEDO se referă la „arestarea sau deținerea în condiții contrare dispozițiilor acestui articol”. Chiar dacă reținerea (arestarea) și detenția pot fi legale în conformitate cu legislația națională, ele pot fi totuși contrare prevederilor art. 5 par. 1 al CEDO. În acest caz, prevederile par. 5 al art. 5 devin aplicabile. Prin urmare, dreptul la reparații garantat de art. 5 par. 5 al CEDO presupune că a fost stabilită o violare a paragrafelor precedente ale art. 5 fie de către instanțele judecătorești naționale sau de către Curte,⁶⁴ indiferent dacă persoana a fost achitată. Deși, potrivit p.1 alin. 3 al Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție nr. 17 din 19 iunie 2000, CEDO urmează a fi aplicată direct, practica judecătorească moldovenească nu confirmă aplicarea directă a art. 5 par. 5 al CEDO⁶⁵.

Chiar dacă persoana este achitată, compensațiile care urmează a fi acordate pentru încălcarea CEDO trebuie să fie de natură să remedieze pe deplin persoana. Potrivit CtEDO, acest lucru, de obicei, implică acordarea unor compensații morale proporționale ca mărime cu cele acordate de CtEDO în cazuri comparabile⁶⁶. Prin hotărârea Curții Supreme de Justiție din 20 mai 2009 în dosarul nr. 1119/09 s-a constatat că suma de MDL 2000 acordată cu titlu de daune morale pentru tragerea ilegală la răspundere contravențională este adecvată. Aceeași sumă a fost acordată prin hotărârile Curții Supreme de Justiție nr. 2ra-732/09 și 2ra-739/09. Aceste compensații sunt foarte mici în comparație cu sumele acordate de CtEDO cu titlu de prejudicii morale în cazuri comparabile.

⁶¹ Această normă cere existența la nivel național a dreptului de a cere reparații pentru încălcarea art. 5 al CEDO, indiferent de rezultatul procedurilor penale. A se vedea, de asemenea, *Harkmann v. Estonia*, hotărâre din 11 iulie 2006.

⁶² A se vedea art. 3 alin. 1 lit. a și d al Legii nr. 1545-XIII privind modul de reparare a prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organelor de urmărire penală, ale procuraturii și ale instanțelor judecătorești.

⁶³ A se vedea art. 6 al Legii nr. 1545-XIII.

⁶⁴ A se vedea *Brogan and Others v. the United Kingdom*, hotărâre din 29 noiembrie 1988, Seria A nr. 145-B, pp. 33-34, § 62; *Stoichkov v. Bulgaria*, nr. 9808/02, § 72, 24 martie 2005).

⁶⁵ A se vedea decizia Curții de Apel Chișinău din 27 ianuarie 2010 în dosarul nr. 2a-167/10 (hotărârea Judecătoriei Centru din 25 septembrie 2009 (dos. nr. 2-935/09)). În această cauză o persoană condamnată a solicitat compensații morale pentru că a fost deținută în arest fără un mandat de arest valabil, fapt constatat ca fiind contrar art. 5 al CEDO în hotărârea *Boicenco v. Moldova*. Prima instanță a respins acțiunea. Instanța de apel a refuzat să se expună pe marginea pretenției cu privire la violarea articolului 5 al CEDO pe motiv că aceasta „nu se încadrează în limitele normelor de drept naționale”, deoarece „prin expunerea asupra acestor capete de cerere colegiul și-ar atribui competențele Curții Europene pentru Drepturile Omului aplicând direct normele Convenției ..., fapt impermisibil de legislația națională și internațională”.

⁶⁶ A se vedea *Ciorap nr. 3 v. Moldova*, hotărâre din 20 iulie 2010.

10. Concluzii și recomandări

Concluziile principale ale prezentei cercetări sunt următoarele:

- Instituția reținerii deseori este utilizată abuziv de către persoanele autorizate să rețină. Continuă să existe situații de reținere nedocumentată, deși se pare că numărul unor asemenea cazuri este în descreștere. În același timp, cadrul juridic și practica actuală nu prevăd suficiente pârghii pentru reducerea numărului de rețineri abuzive și nedocumentate.
- Durata legală de maximum 72 de ore a reținerii este justificată mai degrabă de deficiențele sistemului actual decât de necesitatea efectuării acțiunilor procesuale. Dacă s-ar înlătura deficiențele în transmiterea rapidă a informației despre persoana reținută, atunci durata ar putea fi micșorată, fără a aduce prejudicii succesului urmăririi penale.
- Nu toate drepturile persoanelor reținute sunt respectate în deplină măsură. Cel mai des sunt încălcate următoarele drepturi:
 - Dreptul la cunoașterea motivelor reținerii și explicarea drepturilor persoanei reținute;
 - Dreptul la comunicarea cu rudele / anunțarea consulatului;
 - Dreptul de a nu fi supus torturii, tratamentului inuman sau degradant;
 - Dreptul la asistență juridică promptă și eficientă.

Recomandări:

Recomandarea 1:

În vederea reducerii reținerilor nemotivate:

- Modificarea articolului 166 CPP “Temeiurile pentru reținerea persoanei bănuite de săvârșirea infracțiunii”, alin.3 având următoarea redacție: „(3) Reținerea persoanei bănuite poate fi dispusă dacă există temeiuri rezonabile de a presupune că aceasta se va sustrage de la urmărirea penală, va împiedica aflarea adevărului sau va săvârși alte infracțiuni. Persoana poate fi reținută și în cazul în care procurorul se adresează cu demers de arestare a acesteia. În acest caz demersul urmează a fi înaintat și examinat în termen de 24 de ore”.
- Asigurarea de către procurori (prin instruire și ordine speciale) că o condamnare anterioară a persoanei nu duce în mod automat la înaintarea unui demers de arestare a bănuitului.

Recomandarea 2:

În vederea reducerii posibilității de tergiversare a prezentării persoanei în fața judecătorului de instrucție:

- Completarea articolului 166, alin. 5 CPP cu următoarea sintagmă: „Dacă persoana reținută nu este eliberată în etapa inițială a reținerii, ea urmează a fi adusă în termen de 24 de ore din momentul privării de libertate în fața judecătorului de instrucție pentru ca acesta să decidă asupra legalității reținerii și necesității deținerii în continuare”.

Recomandarea 3:

În vederea asigurării practice a aplicării normei legale:

- Excluderea din art. 433 alin. (1) lit. b) a sintagmei „în a cărei privință a fost pornit procesul contravențional”.

Recomandarea 4:

În vederea reducerii duratei reținerii:

- Perfecționarea sistemului centralizat de evidență a infracțiunilor în așa fel încât să existe acces operativ la această informație, ceea ce ar permite reducerea duratei reținerii fără a influența succesul urmăririi penale.

Recomandarea 5:

În vederea asigurării informării corecte și clare despre drepturile persoanei reținute:

- Formularea unei obligații legale și instruirea ofițerilor de urmărire penală și a procurorilor în vederea aducerii la cunoștință a drepturilor persoanei reținute nu doar prin prezentarea spre semnare a procesului-verbal de aducere la cunoștință a drepturilor, dar și prin explicarea semnificației fiecărui drept.
- Includerea în statutul profesiei de avocat a unei prevederi prin care neexplicarea de către avocat a drepturilor persoanei reținute să fie considerată ca o abatere de la bunele practici de apărare.
- Revizuirea modelului procesului-verbal de aducere la cunoștință a drepturilor persoanei reținute în vederea formulării mai succinte și mai clare a drepturilor, pe înțelesul oricărei persoane fără studii juridice și cu un grad redus de cunoaștere a drepturilor sale.

Recomandarea 6:

În vederea eradicării aplicării torturii și a altor tratamente crude, inumane și degradante:

- Includerea scopului de eradicare a torturii și a altor tratamente crude, inumane și degradante în conceptul de reformă a Ministerului Afacerilor Interne și în documentele de politici relevante. Formularea unui mesaj clar către colaboratorii organelor de poliție de intoleranță a oricărui act de aplicare a torturii și a relelor tratamente;
- Reforma trebuie să prevadă și modificarea politicilor de remunerare, și anume creșterea salariilor organelor de poliție în vederea reducerii motivului de aplicare a relelor tratamente pentru a estorca bani;
- Investigarea promptă și eficientă a tuturor plângerilor de aplicare a relelor tratamente, inclusiv pedepsirea celor găsiți vinovați;
- Asigurarea tratamentului uman în timpul detenției și în timpul transportării persoanelor reținute către comisariatul de poliție/locul de detenție;
- Perfecționarea mecanismului de contestare a acțiunilor/tratamentului necorespunzător din partea autorităților, inclusiv prin asigurarea atributelor de identificare a persoanelor participante la reținere și prezente în timpul deplasării către locul de detenție.

Recomandarea 7:

În vederea reducerii și, în perspectivă, a eliminării practicilor de reținere nedocumentată:

- determinarea oportunității modificării legislației în sensul instituirii obligativității înregistrării oricărei persoane care este adusă/este citată/vine la solicitare/ în orice instituție abilitată cu dreptul de a reține;
- asigurarea eliberării certificatului despre reținere oricărei persoane reținute, indiferent dacă a fost sau nu deschis dosar penal sau contravențional;
- informarea populației, inclusiv prin plasarea în comisariatele de poliție a unor postere și diseminarea altor materiale informaționale despre drepturi, obligații și condițiile reținerii, inclusiv despre obligativitatea prezentării de către autoritate a unui certificat în care să se indice timpul și acțiunile exercitate față de orice persoană care a intrat în contact cu organele statului, indiferent dacă a fost sau nu deschis dosar penal sau contravențional;
- publicarea datelor despre numărul total al persoanelor reținute.

Recomandarea 8:

În vederea asigurării respectării drepturilor minorilor și asigurării unei urmăririi penale eficiente:

- Analiza practicii în cauzele în care sunt implicați minorii și determinarea mecanismului de întocmire a actelor necesare și asigurarea plasării minorilor în supravegherea corespunzătoare, pentru cauzele în care reținerea minorilor este intersiză.

Recomandarea 9:

În vederea asigurării eficiente a dreptului la asistență medicală:

- Prevederea unui examen medical independent obligatoriu al persoanelor aflate în custodia poliției;⁶⁷
- Utilizarea obligatorie a registrelor medicale în toate unitățile de poliție și înregistrarea detaliilor asupra stării generale a sănătății fizice și mentale, a tuturor sistemelor de organe și orice schimbare care ar putea surveni pe parcursul perioade de custodie. Asigurarea examinării de către un expert medico-legal independent în cazul plângerilor de tortură și maltratare.

Recomandarea 10:

În vederea asigurării dreptului la o apărare eficientă:

- Asigurarea respectării dreptului la apărare și desfășurarea primei audieri a persoanei reținute doar cu participarea unui apărător;
- Atribuirea spațiului pentru întrevederea cu apărătorul în condiții de confidențialitate în toate comisariatele de poliție și în alte locuri de detenție;
- Determinarea și aprobarea de către Uniunea Avocaților a standardelor profesionale de activitate și supravegherea respectării de către avocați a acestor standarde, precum și a

⁶⁷ Raport al Raportorului Special al ONU pentru tortură și alte forme crude, inumane sau degradante de tratament sau pedeapsă, Manfred Nowak A/HRC/10/44/Add.3. 12 februarie 2009.

normelor deontologice. Instruirea avocaților în domeniul tehnicilor de apărare bazată pe interesele clientului. Instruirea avocaților care acordă asistență juridică garantată de stat în domeniul stabilirii unui contact psihologic cu clientul și în abilități de consolidare a convingerii celui reținut că acționează în interesul clientului și nu al organului de urmărire penală.

Fundația Soros – Moldova

